

IL PENTATEUCO

VOLGARIZZATO E COMMENTATO

DA

SAMUEL DAVIDE LUZZATTO

CON

INTRODUZIONE CRITICA ED ERMENEUTICA

OPERA POSTUMA

Vol. I. — GENESI

03 - LECH LECHA'

PADOVA

Premiata Tipografia edit. F. Sacchetto

1871

יב

ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לָךְ
 מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר אֵרְאֶךָ: (א) וַאֲעִשְׂךָ לְגֹי גְדוֹל וַאֲבָרְכְךָ
 וְאֲגִדְלָהּ שִׁמְךָ וְהָיָה בְרָכָה: (ב) וַאֲבָרְכָה
 מִבְּרַכְיָה וּמִקְלָלָהּ אֲאִר וּנְבָרְכוּ בְךָ כָּל
 מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה: (ג) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר
 דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן-
 חָמִשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן: (ד)
 וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת-שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת-לוֹט בֶּן-

(א) ויאמר ה' אל אברם: כשהיה בחרן, כמפורש למטה (פסוק ד') בלאתי
 חורן. בארצך: אע"פ שלא היה חרן ארץ מולדתו, הכה היא מארץ נהרס, וגם
 אור כהדים היתה בארץ נהרס. ומולדתך: אין ענין מולדת כענין ארץ מולדת,
 אלא מולדת ענין משפחה ואומה, כמו בלבן מולדתי (אביתר ט' ז') את עמה ואת
 מולדתה (סג ב' י'), אהול אהל האיש לנו ולמולדתנו (ברא' ח"ג ז'). ומבית אביך:
 מולדתך, כולל יותר מבית אביך, והנה חזר לו שיעזוב לא לבד את אומתו ואת קרוביו
 הרמזוקים, אלא גם בית אביו שהם ארץ נהרו; חס על דרך את בןך את ישידך אשר
 אהבת, להגדיל זכותו. אשר ארצך: אין ספק כי סירש לו שילך לארץ כנען, וטעם
 אשר ארצך כדעת רש"ע, שארצך לתת לך, ככתוב כי את כל הארץ אשר אחס
 רואה לך אחננה. (ב) ואגדלה שמך: נרכתך והגלתך חסיה כל כך גדולה ומפורסמת
 בעולם שעל ידה יהיה שמך גדול ומפורסם. ורדף; באופן שחסי, כמו והפלט בעדך,
 ויחיה ורדת ברכתך אתה חסיה הנרכה אשר יתברכו בך לאמר ישידך חלבים כחנניהם,
 ואח"כ הוסיף כי כל משפחות האדמה יתברכו בו, לא חסאי ארעו בלבד (רמ"בן), וכן
 ברכה נקרב הארץ (ישעיה י"ט כ"ד), והיה כאשר הייתם קללם בגוים כן אזעיע אחכס

XII.

(1) Il Signore disse ad Abramo: Vanne dal tuo paese, dal tuo parentado, e dalla casa di tuo padre, al paese che ti farò vedere. (2) Ed io ti farò divenire una grande nazione, ti benedirò, e renderò grande il tuo nome; e sarai (tipo di) benedizione. (3) Benedirò quelli che ti benediranno, e chi ti maledirà maledirà; e si benediranno in te tutte le famiglie della terra [nel benedire chi che sia gli desidereranno fortuna pari alla tua]. (4) Abramo si pose in viaggio, come gli parlò il Signore, e andò con lui Lot. Abramo aveva settantacinque anni quando uscì di Hharàn. (5) Abramo prese Sarai sua mo-

והייתם ברכה (וכרית' ח' י"ג), וכן ולקח מהם קללה לאמר ישמך ה' כלדקיהו וכאשתו (יחיהם כ"ט כ"ג), וכן כי תשיחה ברכות לעד (תהלים כ"א ז'). ואולי טעם והיה ברכה, שזני אדם יברכה, כי כן המנהג לברך את המללימים, וכן מנינו באברהם כשהכה את אחרפל בא אליו מלכי זק ויברכהו ואמר ברוך אברהם לאל עליו, וכן דוד שלח את אנשיו לברך את נבל בשעת שמתו והללחתו בנות נאנו (שמואל א' כ"ה י"ד), וכן מלך שמת שלח לברך את דוד כשהכה את הדדעור (שמואל ב' ח' י'), וכן העובדים הרואים בעל הגדה קוטר את קמרו היו אומרים לו ולאנשיו ברכת ה' אליכם ברכנו אהבם בשם ה' (תהלים קכ"ט ח'), והה ג"כ טעם באשרי כי אשרוני בנות (בראשית ל' י"ג) וכן כל גוים יאשרוהו (תהלים ע"ב י"ז) גם מה שכתוב (וכרית' ח' י"ג) והיה כאשר הייתם קללה בנים וגו' כן אושיע אהבם והייתם ברכה, איניו אלא כמשמעו, כשהייתם בעלות היו מקללים אהבם, וכאשר חושבו יברכו אהבם, וכן להיות לשמה ולקללה (מלכים ב' כ"ב י"ט), לשנינה ולקללה (יחיהם כ"ד ט') לשרקה ולקללה (שם כ"ה י"ח) חולתם בירמיה, כלם כמשמעם, רק ולקח מהם קללה הוא ענין אחד, כי לא אמר והיו קללה. והנה אחר שאמר שלרוב הללחתו ערכוהו, הוסיף ואמר ואברהם מברכהך, ואם אולי ימצא איש בליעל שלא יברכהך אבל יקנא בך ויקללך, אז מקללך אחר. (ג) ונברכו בך: הכוון בפירוש רש"י שהכוונה כמו נך יערך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה (בראשית מ"ח ב'), ולדעת אחר הסכים בענין זה, ובתחלה היה מסכים עם ראוי ואחרים שפירשו כהרגמו בדיך, כי על ידו ועל יד ארעו ישנו לאומות הייתה. והנה ונברכו ענינו כמו והתברכו כי הנפעל מתחלתו אינו אלא התפעל בלתי דגוש, כמו בנין התפעל בארמי, כמו השמר לך שענינו שמור עצמך, וכבר התקומם האסור בספרו מעשה אפור עד המושגים שעקר הוראת הנפעל היא להורות על קבלת הפעולה. (ד) ואמר רגפשו אשר עשו: העבדים שקטו, כמו עשה את

אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ
 אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן
 וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן: (ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרֶץ
 עַד מְקוֹם שְׁכֵם עַד אֵלֹן מוֹרָה וְהַכְנַעֲנִי אָז
 בְּאֶרֶץ: (ז) וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר
 לְזִרְעֲךָ אֲתָן אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת וַיְבַן שָׁם מִזְבֵּחַ
 לַיהוָה הַנִּרְאָה אֵלָיו: (ח) וַיַּעֲתֶק מִשְׁם הַהֲרָה
 מִקְדָּם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אֶהְלֵה בֵּית־אֵל מִיָּם
 וְהָעִי מִקְדָּם וַיְבַן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא
 בְּשֵׁם יְהוָה: (ט) וַיִּסַּע אַבְרָם הַלּוֹךְ וַנְּסוּעַ

כל הכבוד הזה (בראשית ל"א א'); (רש"י). (ו) עד מקום שכם: עיר שכם היא
 יושבת בעמק ח'י, ולולא שנתר דוד בירושלים לטעות בנחלת מעה יבדה, וגם סיחה
 תביעה עליו כי סיחה עיר בלורה ולא נכנסה עד ימיו והוא כנש אותה, סיחה שכם או
 שילה עיר המלכה; לפיכך כשהגיע אברהם לשם אמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת
 (בני בכורי ע"ה). ואולי אם היה מושב המלך וב"הם נשכס או שילה לא סו' השנטיש
 מורדים בבית דוד. אֵלֹן מוֹרָה: אֵלֹן הוא עץ העמוד דורות הרבה, והוא אצל בני
 קדם נזכר בסמיני העקמות, כמו הסרים והכרות, ומורה אולי היה שם אדם נאמה
 זמן, ואיכנו מורא, והם שאמר מקום שכם אולי כי עדיין לא נכנתה שכם. והכנעני
 אָז בְּאֶרֶץ: מפני שהוא נאל למור אר"כ לזרעך אתן את הארץ הזאת, הקדים להודיע
 לישראל כי גם צימי אברהם סיחה הארץ היא ניד כנען שלא ישנו אולי צימים
 ההם סיחה ניד אותם אחרת רעם ומטאס, וסאריש האומה היא וכתן ארנה לכנעני,
 וא"כ יקשה לקחתם מיס, כי ירושם להם נחמה ה'; לכך הקדים והודיעם כי כשהנטיש
 ה' לאברהם ירושם הארץ כבר סיחה ניד הכנעני. (ט) וַיַּעֲתֶק: עָתֶק נקל ענינו
 בעקר ומקום למקום, כמו ועתק נור ממקומו (איוב י"ד י"ח) וזהו עתיקי מעדים

glie, Lot figlio di suo fratello, e tutti gli averi che avevano acquistato, come pure le persone [di servizio] ch'eransi procacciate in Hharàn; ed usciti per recarsi nel paese di Canaan, entrarono nel paese di Canaan. (6) Abramo s'internò nel paese, sino al sito di Sichem, sino (cioè) al terebinto di Morè. I cananei erano (già) in allora nel paese. (7) Il Signore apparve ad Abramo, e (gli) disse: Alla tua discendenza darò questo paese. Ed egli fabbricò ivi un altare al Signore che gli era apparso. (8) Di là si trasferì verso il monte, all'oriente di Beth-El e tese il suo padiglione. Aveva Beth-El all'occidente, ed Ai all'oriente, e fabbricò ivi un altare al Signore, e predicò il nome del Signore [gli attributi di Dio]. (9) Così Abramo viaggia-

(ישעיה כ"ט ט'), ובהפעיל ענינו עקרת ימות האלה ללכת ממקום למקום, ופה כתב ר"י ויעתק משם אלהו. והוא אל אח"כ להעתקת ספר מספר אחר אלו הסופר עוקר הכתיבה ממקומה ומתנה במקום אחר; וכן שרש נָסַח (אחיז של נסע, שענינו ג"כ עקרת הייחוד ובעיניה ממקום למקום) ענינו עקירה, כמו בית גאים יסח ה', והוא אל גלגלן ערבי להורות העתקת ספר וזוהו אלגלו נָסַח ענינו העתקה. ודע כי הפרש גדול יש בין נסחא וגירסא, כי נסחא הוא מחלטה ספר נעתק ממספר, אבל גירסא היא למד וקריאה בעל פה, כי נשוי חכמי המשנה והתלמוד היו המשנה והתלמוד כלם נוכרים ובלתיים על פה, והוא שכתב רש"י (מניעה ל"ג) מפני שחלוין בגירסא מושחכים בלמוד שחלוין בזכרון ובלמוד על פה; ועקר הוראת פעל גָרַם ענין עחינה ולעיסה, ועיין מה שכתבתי בכ"ח ב' עמוד קע"ט. והנה נשוי חכמי התלמוד'ים כבון למד פלוני גרים הכי ופלוני גרים הכי, או גירסת פלוני או גירסת פלוני, אבל עכשו שהתלמוד כתוב, אין כאן גירסאות, אלא נסתאות, ורש"י שכבר ראינו כי היטב ידע עקר הוראת מלת גירסא, כתב אלף פעמים לא גרסינן והכי גרסינן, חיה לשון מושאלה מפני שקריאת התלמוד הייתה מחלטה בגירסא, בלמוד בעל פה. ווכל מקום כשיהיה הדבור על ספרי הקדש ועל אחר ספרים שלא היו מעולם תלויים בגירסא, אין ראוי להוכיח תלופי גרסאות, אלא תלופי נסתאות ואולי מלת עתק מחלטה הוראתה דבר קיים ובעל שרשים, וזוהו הון עתק, לאחר עתקו, עֲתָקוּ גם נברו חיל, וזוהו עתיק, קדמון, וזוהו עֲתָקוּ העתיקו והעתיקו כמו עקר וְעָקַר, השריש וְשָׂרַשׁ, וכן סעיף מִסְעָף, ואולי גם שרש תקע הוא אחד עם שרש עתק, והשרש אינו אלא תק, וזוהו לו עק וממנו שקע, שם הוא ענינו בעיניה בארץ, כמו ומשקע האש. בית אל מים ודעו מִקְדָּם: היה נראה שהאמנה ראוי תחת מקדם, ולפי הטעמים, הם שני מאמרים, וכמו שתרנגותי, ויקראו בשם ה': הכירו אחדות האלה, ויש אומרים החפלה. (ט) ויסע; מל' נל יסע יתדויו

הַנִּגְבָּה: פ (ח) וַיְהִי רֶעֶב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם
מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם כִּי-כָבֵד הָרֶעֶב בְּאֶרֶץ;
(ט) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרַיִם וַיֹּאמֶר
אֶל-שָׂרֵי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה-נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יִפְתֹּ-
מְרֹאֵה אָתָּה: (י) וְהִזָּה כִּי-יֵרְאוּ אֹתְךָ הַמִּצְרַיִם
וַאֲמָרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהִרְגוּ אֹתִי וְאַתָּה יִחְיוּ:
(יא) אֲמַרְי-נָא אַחְתִּי אֵרֶת לְמַעַן יִשָּׁב-לִי
בְּעַבְדֶיךָ וְחַיְתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָה: שְׁנֵי (יב) וַיְהִי
כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרַיִם וַיֵּרְאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת-
הָאִשָּׁה כִּי-יִפְתָּה הוּא מְאֹד: (יג) וַיֵּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי
פְרֹעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל-פְּרֹעֹה וַתִּקַּח הָאִשָּׁה
בֵּית פְּרֹעֹה: (יד) וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בְּעַבְדוֹרָה
וַיְהִי-לּוֹ צֹאן וּבָקָר וַחֲמֹרִים וְעַבְדִּים וְשִׁפְחֹת

לכנס (ישעים ל"ג כ') ענין עקירת יתדות האהל, וכמוהו דרש בספ, שניהם ענין עקורה, וזוהו ספסע דעת והספס דעת: הלוקד ונסוע: למרקס, כמירוה ר"ש. העגבה: למלק הדדומי מל"י הנקרא דרוס או עב. (יא) הקריב: סיה קרוב, נעשה קרוב, כמו ילבינו יגעו לנכס. הגה נא: לי קריאה ואין ענינה עכשו, וכמוהו רבים. ידעתי: כ"ל שאינו חסר למה שממך לו בלבד, אלא גם למקרא שאחריו, ידעתי זאת יפת מראה, באופן שכאשר יראו אותך המצרים יהרגוני, והענין בדברי רש"י כי המצרים מוכערים ושחורים, ואנשי ארס נהרים ימים ולכנים. (יב) ואצרו אשתו ואת: אין זה תשובת התנאי, אלא כיום התנאי, כאשרו אותך המצרים וחסנו אותך אשת, או

giava, movendo a varie riprese verso il Mezzodi [della Cananea]. (10) Fu carestia nel paese, ed Abramo recossi in Egitto, per farvi dimora, la carestia essendo grave nel paese. (11) Ora, poichè fu vicino ad entrare in Egitto, disse a Sarai sua moglie: Or vedi: io comprendo che tu sei donna di bell'aspetto; (12) E che quando gli Egizj ti vedranno, e diranno: « Costei è sua moglie », mi uccideranno, e serberanno te in vita. (13) Di' in grazia che sei mia sorella; affinchè avvenga bene a me per causa tua, la mia vita (cioè) sia conservata in grazia di te. (14) Ora poichè Abramo entrò in Egitto, gli Egizj videro che la donna era bella assai. (15) La videro i Grandi di Faraone, e la lodarono a Faraone; e la donna fu presa in casa di Faraone. (16) Il quale beneficò Abramo in grazia di lei; cosicchè questi ebbe bestiame minuto e bovino, asini, schiavi, schiave, asine, e cam-

יהרגו אחי ואחתי ימים. (יג) אמר נא אחותי את: עין למטה כי י"ב. ייטב לי: הככון כדעת ה"רן (הביאו דין יחזק) ור"ע ספורנו, שנאמר, שהיא אחותו, כל אחד יקח שיסכים אנרס לתת לו לאשה, ולא ירגוהו, כי ישנו שלכך הביאה להשיא לאחד מנכבדי הארץ, וישנ אנרס שלא יקחה פחאוס וניד חקה אבל ישאו אחתו עמו בחסון זמן מה, והוא ישמט מהם בתחולות עד שיצנז לארנו, אבל מרוב יופיה נמשך הענין באופן אחר, ונלקחה פחאוס לבית המלך. והנה ויתתה נפשי הוא פירוש למען ייטב לי, וכן דעת רד"ק, ופה הוסיף כי לא כתבון אנרס איעזבו עמו טובה אחרת, שהי מחלק סדום לא רצה לקבל מחון, אע"פ שהגיל את שלו. (טז) פירשה: אומרים כי בלשון קופטי, שהוא המצרי, uru ענינו חלך pi הוא כמו ה"א הידועה, ומה pi-uru מזה החלך, והיה זה כני לכל מלכי מצרים. והמסד Rosellini אמר שהמלה מן Re שענינו שמש, ואני הוסיף כי אולי גם Uro עזר מן Re, והמלכים נקראו בשם הנגזר מן השם המורה שמש, וכן בייחולפיני של המצרים נמצא תורת שמש בין סימני שלטון המלכים. ותקרה: פעל נזרת הפעל, כמו יקס, יתן ואחרים. (טז) היטב: סרעה. ואחבת: כל אמר אדוני אני ונ"ל שאין אחת נקבת המורה, אלא נקבת הפרא, שהיא חמור הנר, וכשהוא קטן נקרא עיר, כמו אסרי לגפן עירם ולשרק נבי אחינו (בראשית ח"ט י"א), וכן אחטות עשרים ועירים עשרה (שם ל"ב ע"א), וכן בלשון ערבי אחתן נאמר ג"כ על נקבת הפרא, ופה הרחיק באן האחטות מן הממורים, והכחוסם שלא הביכו זה הביכו עבדים ושפחות וממורים ואחטות וגמלים. ומלבד כל זה ידוע כי שמור נמצא ג"כ על הנקבה כמו אחבשה לי הממור וארכב עליה (ש"ב י"ט כ"א), ואין סרך לאחתן להורות על הנקבה. ואולי אחר זמן אחרו אחתן גם לנקבת הממור הכייתי.

וַאֲתַנַּת וּגְמִלִים: (י) וַיִּגַּע יְהוָה אֶת־פְּרֹעָה
 נְנֻעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ
 אַבְרָם: (י) וַיִּקְרָא פְּרֹעָה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־
 זֹאת עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לְאַהֲנֶדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ
 הוּא: (י) לָמָּה אֲמַרְתָּ אֲחֵתִי הוּא וְאָקַח אֹתָהּ
 לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וְלֵךְ: (י) וַיֵּצֵא
 עָלָיו פְּרֹעָה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלַחוּ אֹתוֹ וְאֶת־
 אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ:

בגון ומתנוס האתון (מ"ב ד' כ"ד) כי רחוק הוא שחיה אשה רוכבת על חמור ישרי
 וכן נלשן ערבי השם הזה נחמר גם על היערי גם על הכנעני וכן אתון בגור ginas.

יג

(א) וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־
 אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנְּנֻבָה: (ב) וְאַבְרָם כָּבֵד
 מְאֹד בְּמִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבַזָּהָב: (ג) וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו
 מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה
 שֵׁם אֵהֻלָּה בְּתַחֲלָה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעֵי:
 (ד) אֵל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בְּרֵאשִׁיטָה

(א) הנגבה: לתלך הדרומי של א"י שהוא התלך הקרוב למצרים. (ב) ואברם
 כבד מאד: הזכיר לשון כבוד ולא לשון עושר, מפני שהוא נא לחזר אח"כ וילך למסעיו

melli. (17) Il Signore piagò Faraone, e la (gente di) sua casa, con grandi piaghe, a cagione di Sarai moglie di Abramo. (18) Faraone chiamò Abramo, e (gli) disse: Che mai mi facesti? Perchè non mi dichiarasti ch'è tua moglie? (19) Perchè dicesti: « È mia sorella »? ond' io me l'aveva presa per moglie. Ora, ecco tua moglie, prendila e vanne. (20) Faraone gli assegnò alcuni uomini, i quali scortarono lui e sua moglie, e quanto gli apparteneva.

(י"ד) כה וזאת עשית לי: אולי חכמיו ודעתיו אמרו לו כי הבעים היו נכנסים שרי שבניא אל ביתו, ושאול אחיה ואמר כי אשת אנרס היא, ואע"פ שמתלה היחס אחרת אחי הוא, עכשו שראתה אותו חטעו ומאמין שנכנס על שלקחה, הוטרסה להדיעו כי אין בה דבר רע אלא זה שביא אשת איש. (י"ח) ועתה הנה אשתך: לפי הטעמים פירושו הא לך אשתך קחנה ולך; והיה אפשר לפרש ועתה הנה היא אשתך לכן קח ולך, אלא שלפי זה הנה הם שני מאמרים, והיה ראוי לתור קחנה ולך. קח ולך: לפי שהמזרים טעוים אזה (ר"ע), וגם כי לא היה לפי כבודו של מלך שמשאר בחרו עם איש אחר אשה שהוא היס חפץ בה והביאה אל ביתו. (כ) ויצו עליו פרעה אנשים: טעם לקחת אנשים על אחותו (ר"ע). וישלחו: לשון לוח, ואינו זו מענין שלוח, שהוא סייע או הכרח לזולתו שילך לו, ואולי שרש שלח נגזר מן הלך, וכן השלך גם הוא מן הלך.

XIII

(1) Abramo partì dall'Egitto, egli e sua moglie, e quanto gli apparteneva, avendo seco Lot; verso il Mezzodi [della Cananea]. (2) Abramo era molto carico [ricco] in bestiame, argento ed oro. (3) Viaggiò in varie mosse dal Mezzodi sino a Beth-El; sino a quel luogo (cioè), dove fu la sua tenda in addietro, tra Beth-El ed Ai. (4) Al luogo (cioè) dell'altare, che

(עין סדוק ג') שהיה מתכבד לאטו לרוב מקנהו ורכושו (תלמודי יוסף ירח). (ג) וילך למסעיו: כ"ל ענינו שהיתה הליכתו נחלקת בחסעות הרבה שהיה טועם וזהו וחרר ונזעם, וכיוצא בזה ללאנוחס, שנחלקו ללאנוחס הרבה, למיכחו שנתלק למיכוס הרבה; ואם הייתה הכוונה שכן באכסניות שכן בחמלה (כדעת ר"ע ור"א) היס לו להכיר לשון ענייה לא לשון כביעה, כי החלן עשו לחטת בו, לא לכסוע בו, ראייה גמורה להבירי וסעו כל עדת בני ישראל מחדנר סין למסעיהם (סעות י"ז א') והס לא סלכו בדרך ההוא מחמול שלום. (ד) ויקרא: ואשר קרא שם אנרס בשם ס', גם יס לתור

וַיִּקְרָא שֵׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה: שְׁלִישִׁי (ה) וְגַם
 לְלוֹט הַהֶלֶךְ אֶת-אַבְרָם הָיָה צֹאן-וּבִקָּר
 וְאֶהֱלִים: (ו) וְלֹא-נִשְׂא אֹתָם הָאָרֶץ לְשֶׁבֶת
 יַחְדָּו כִּי-הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לְשֶׁבֶת
 יַחְדָּו: (ז) וַיְהִי-רִיב בֵּין רְעִי מִקְנֵה-אַבְרָם וּבֵין
 רְעִי מִקְנֵה-לוֹט וְהַכְנַעְנִי וְהַפְּרִזִּי אֲזִי יֹשֵׁב
 בְּאֶרֶץ: (ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל-לוֹט אֵל-נָא תְהִי
 מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רְעִי וּבֵין רְעִיךָ כִּי
 אֲנֹשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ: (ט) הֲלֹא כָל-הָאָרֶץ
 לְפָנֶיךָ הַפָּרָד נָא מֵעַלִּי אִם-הַשְּׂמָאל וְאִם-נָה
 וְאִם-תִּימִן וְאַשְׂמְאִילָה: (י) וַיִּשָּׂא-לוֹט אֶת-
 עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת-כָּל-כְּבַד הַיַּרְדֵּן כִּי כָלָה
 מִשְׁקָה לְפָנָיו שַׁחַת יְהוָה אֶת-סֹדֶם וְאֶת-
 עַמּוּדָה כְּגַן-יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶבֶה צַעַר:
 (יא) וַיִּבְחַר-לוֹ לוֹט אֶת כָּל-כְּבַד הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע

ויקרא גם עכשו נסם ה' (רש"י). וזהו"ל כחז כי לאן ויקרא גם מורה על המיחוס
 הראשון, ולי נראה נכבד. (ה) ואֶהֱלִים: כחזלף החטף קחן הראוי להיות בלתי
 כמלס. על דרך ל' סוד, להרמזם יתרה לאות הגרון, ע' דקדוקי § 183. סימן כ"ז
 וזהו כר עמוד כ"ה. (ו) נִשְׂא: עיין דקדוקי § 392. (ז) וְהַכְנַעְנִי וְהַפְּרִזִּי ור"י:

aveva ivi fatto in prima; ed Abramo predicò ivi il nome del Signore. (5) Anche Lot che viaggiava con Abramo, aveva bestiame minuto e bovino, e tende. (6) Il paese non li poteva comportare stando uniti; poichè i loro averi erano numerosi, ed eglino non potevano stare assieme. (7) Insorse discordia tra i pastori del bestiame d'Abramo, ed i pastori del bestiame di Lot. I Cananei ed i Perizei erano allora nel paese. (8) Abramo disse a Lot: Deh! non sia discordia fra me e te, tra i miei (cioè) e i tuoi pastori; perocchè siamo prossimi congiunti. (9) Tutto il paese è a tua disposizione: dividiti in grazia da me. Se tu alla sinistra, io andrò alla destra; e se tu alla destra, io andrò alla sinistra. (10) Lot, alzati gli occhi, e vista tutta la pianura del Giordano, la quale tutta era abbondante d'acqua; locchè era innanzi ch'il Signore distruggesse Sodoma e Gomorra; (era cioè) come il Giardino del Signore, come il paese d'Egitto; la pianura (dico) verso Sòar. (11) Lot si scelse tutta la pianura del Giordano, e mosse verso oriente. Così si divi-

נראה שבזמן שהיה אברהם נמצאם נח אֶם הכנעני. (ח) ובין רועי ובין רועדך: הוא מירוש הקדש אל נח חזי מריבה ביני וביניך כל' בין רועי ובין רועדך, וכן הדנה וז'ין ענין כלומר, וכן למטה פסוק ט"ו וכן י"ז ח' וכן כ"ד מ"א, וכן שמו"ד י"ט, וכן כ"ה י"ג, וכן נהדר י"ג י"ח, וכן נראה ונעירו (א"א כ"ח ג'), וכן ירמיה ז' ט'; כ"ב כ"ג: ח' מ' מ"ה כ"ה, ויחזקאל כ"ג ל"ג. (י) כבר: מלאט ג"כ כר, כגון לבאו כרים הלאן (האלים ס"ה י"ד), וכבר נראה מביטל, ומשפטו כרכר, כמו נבל. משקת: ארץ משקהו ארץ שמימה רבים. בן ה': כן עדין. לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה: הם דברי משה נכתבו, (לחוספת ביאור ולא ספור מה אראה לט), וכן כן ה' בארץ מצרים גם הם דברי משה, גם נאכה לער הם דברי משה, כי ציימו לא באר מן הכבר שהוא אלא לער; ולהיות שלש המאמרים האלה כלם בעין מאמרים מוסגרים, מה הפרידם נה"ט; גם אפשר שיהיה שיעור הכתוב כן: וראו את כל ככר הירדן נאכה לער כי כלם משקה (לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה) כן ה', בארץ מצרים, ולפי זה היה האתנח ראוי תחת מצרים כזה וישאל לט את-ענינו וירא את-כל-ככר הירדן כי כלם משקה לפני שחת ה' את-סדום ואת-עמורה כן ה' בארץ מצרים נאכה לער: (יא) מקדם: מלת אל בשמעת במקומות הרבה, וכן כאן שיעורו וישע לט אל מקדם, ומלאט אל ואחריו מ"ס, אל מחוץ למחנה משלום, ויגא אל מנגב למעלה עקרבים (יהושע ט"ו ג'), והכוונה כמע אל המקום אשר הוא מקדם לארץ

לוֹט מִקְדָּם וַיִּפְרְדּוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו: (יב)
 אַבְרָם יָשָׁב בְּאֶרֶץ-כְּנָעַן וְלוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי
 הַכְּפֹר וַיֵּאֱהֶל עַד-סֹדֶם: (יג) וְאֲנָשֵׁי סֹדֶם רָעִים
 וַחֲטָאִים לִיהוָה מְאֹד: (יד) וַיְהוָה אָמַר אֶל-
 אַבְרָם אַחֲרֵי הַפָּרֶד-לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ
 וּרְאֵה מִן-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אַתָּה שָׂם צַפְנָה
 וַנִּגְבְּה וַקְדָּמָה וַיִּמָּה: (טו) כִּי אֶת-כָּל-הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר-אַתָּה רֹאֵה לְךָ אֶתְנַנֶּה וְלוֹרְעָה עַד-
 עוֹלָם: (טז) וְשָׁמַתִּי אֶת-זֹרְעָה כְּעֶפֶר הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר אִם-יֹכֵל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת-עֶפֶר הָאָרֶץ
 גַּם-זֹרְעָה יִמְנֶה: (יז) קוּם הִתְחַלֵּךְ בְּאֶרֶץ
 לְאַרְבֶּה וּלְרַחֵבָה כִּי לְךָ אֶתְנַנֶּה: (יח) וַיֵּאֱתֶלֶּא
 אַבְרָם וַיָּבֵא וַיֵּשֶׁב בְּאֶרְצוֹ מִמְרָא אֲשֶׁר
 בַּחֲבֵרוֹן וַיִּבֶן-שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה: פ רביעי

כנען, כי סדום לזרח ארץ כנען ויש לתמוה על ראב"ע שכתב כי סדום יערת בית
 אל. (יב) בארץ כנען: נקרא כן נפרט החלק שבין סדום והים הגדול. עד סדום:

aero l'uno dall'altro. (12) Abramo restò nel paese di Canaan, e Lot abitò nelle città della pianura, e s'attendò vicino a Sodoma. (13) La gente di Sodoma era malvagia e peccatrice verso il Signore oltremodo. (14) Il Signore poi disse ad Abramo, dopo che Lot si fu diviso da lui: Alza gli occhi e vedi dal sito ove sei, verso il settentrione, verso il mezzodi, verso l'oriente e verso l'occidente. (15) Imperocchè tutto il paese che tu vedi, a te io lo darò; alla tua discendenza (cioè) in perpetuo. (16) Renderò la tua discendenza come la polvere della terra; chè se uno potrà numerare la polvere della terra, anche la tua discendenza potrà numerarsi. (17) Or via, spazia per lo paese, per largo e per lungo; perocchè a te io lo darò. (18) Abramo s'attendò, recossi (cioè) ad abitare nei terebinti di Mamrè, situati in Hhevròn, ed ivi fabbricò un altare al Signore.

קרבו לכדים, וכן רע עד איש עדלמי (בראשית ל"א א') ויש אהבו עד אלון בנעכנים
 (שופטים ד' י"א), אשר עד מידנא (במדבר כ"ח ל'). (יג) לד' סאר: בראה דעת
 ב"הט כי לה' ענינו מאד (כמו עיר גדולה לאלהים) כי אכשי סדום לא ידעו את ה', ואך
 יהיו חוטאים לה', ומכל מקום כ"ל כי יתכן לומר שהיו חוטאים לה' גם אם לא ידעו שמו,
 כי היו עושים מעשים הרעים בעיניו וראוי להטעים אכשי סדום רעים ומטאים לה' מאד:
 (יד) שא נא עיניך וראה תו': על דרך וראהו ה' את כל הארץ, שימח שימח ראיה
 מאחר שלא היה אפשר שירשנה קדם שיהיה לגוי. (טו) ולזרעך: עיין למעלה פסוק ח'.
 (טז) אשר אם יוכל איש וגו' גם זרעך ימנה: אחר דוד חוק כי היה ראוי
 לקרוא גם זרעך ימנה כננין הקל (ויי שיוכל למנות עפר הארץ יוכל למנות גם זרעך)
 והשיב אליעזר אברהם פואה כי מאחר אם יוכל איש למנות, המכוון בו כמו שאין איש
 שיוכל למנות (כחרגום אנקלוס) ועל כן ידק לומר אחרי גם זרעך ימנה, כלומר גם
 זרעך לא יהיה איש שיוכל למנות אותו. וזכתי אנקובה אחר כי יוכל איש הוא פועל
 סתמי (man-ou) אם יהיה אפשר למנות את עפר הארץ יהיה אפשר למנות גם זרעך.
 (יז) קום התחלך בארץ: משה לא היה אפשר לו להכנס צד"ו ולעזור בה, על כן
 הפסיק לו להראותו אותה מעל ראש ההר, אבל אברהם היה יכול לעזור בה, ע"כ
 אחר לו שיתחלך בה מדע כי שלו תהיה.

יד

(א) וַיְהִי בַיּוֹם אֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ-שֹׁנַעַר אֲדוּיָהּ
 מֶלֶךְ אֱלֶסָר כְּדָרְלֶעֶמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעֵל
 מֶלֶךְ גּוֹיִם: (ב) עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת-כָּרַע מֶלֶךְ
 סֹדֶם וְאֶת-בְּרִשָׁע מֶלֶךְ עֵמֶרָה שְׁנֵאָבִי מֶלֶךְ
 אֲדָמָה וְשִׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צָבִיִּים וּמֶלֶךְ בְּלַע
 הִיא-צָעֵר: (ג) כָּל-אֱלֹהֵי חֲבָרוֹ אֶל-עַמֶּק
 הַשְּׂדֵיִם הוּא יָם הַמֶּלַח: (ד) שְׁתַּיִם עֵשְׂרֵה שָׁנָה
 עָבְדוּ אֶת-כְּדָרְלֶעֶמֶר וְשִׁלֹּשׁ-עֵשְׂרֵה שָׁנָה
 מָרְדוּ: (ה) וּבַאֲרָבֶעַ עֵשְׂרֵה שָׁנָה בָּא
 כְּדָרְלֶעֶמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּכּוּ אֶת-
 רְפָאִים בְּעֵשְׂתָרֶת קַרְנַיִם וְאֶת-הַזּוּזִים בָּהֶם

(א) אלסר: לא נזכר במקום אחר ואיננו נודע. אדויה: היה ג"כ שם רב הענפים של נבוכדנצר (דניאל ב' י"ד). מלך גוים: דעת קלעריקום ורז"ו שהוא גליל הטוים (שעיה ט' כ"ג), ונעז' דוחס סברה זאת. באחריו כי בקרא' כן גליל הטוים אחר שיבנו ישראל בארץ כנען חסני שנשארו באותו גליל עובדי אלילים. ואע"פ כי אין להכחיש כי כנעני אומם נקראת גוים גם קודם בוא ישראל בארץ כנען, כי כחונ ניהושע (ו"ב כ"ג) מלך גוים לגליל, אעז' אומר כי גם ניהושע אין גוים שם האומה, אלא שם כנוי שבו אומם ישראל, וה רחוק מאד צניכ, ובהסך כ"ל שהיתה אומם שנקראת כן בא"י

(*) לטוים ק'

XIV

(1) Avvenne ai tempi di Amrafel re di Scinaar [Babilonia], Arjoch re di Elassar, Kedorlaomer re di Elam [Persia], e Tidaal re di Goim; (2) Che questi fecero guerra con Bera re di Sodom, Birscia re di Gomorra, Scinav re di Adma, Scemever re di Sevoim, ed il re di Bela, oggidì Soar. (3) Tutti questi si unirono nella valle di Siddim, dove (in oggi) è il lago salso [il lago asphaltide, o mare morto]. (4) Per dodici anni avevano servito [pagato tributo] a Kedorlaomer, e nel terzodecimo si ribellarono. (5) Nell'anno poi decimoquarto venne Kedorlaomer, coi re a lui uniti, e batterono i Refaei in Ashterot-Carnaim, i

וגם אחרת בארץ אחרת. ויפה אמר געז' שיסה חרגם מתרגם אחד יוני לא נדע שמו, מלך Pamphylia כי כן השם הזה עמינו בימי בל-גמים, כל משפחות, ומתכן אנקבנו מחמות רבות בארץ אחרת, בדברי בראשית רבא שהביא רש"י. (ב) הווא צער: לפי שזו לבדה הייתה קיימת בימי משה, שלא נהפכה במהפכת סדום, לכך הזכיר השם שהיו קוראים לה בימים. ומה שלא הזכיר שמו של מלך בלע אולי כי המלכים האחרונים שאלכו בסדום ועמורה אדמה ונבויים היו מפורסמים לרעתם, וע"כ קראו להם כנעיים המורים על רשעים (ברע ל' רע, ברשע ל' רשע, ושכאנן ושחאנר אולי כפי רש"י, ואולי להוראה אחרת בלתי ידועה לנו), אבל מלך גער לא היה כל כך רשע (וגם בני עירו לא היו כל כך רשעים ולפיכך נילולו), ע"כ לא היה מפורסם בכנוי פרטי ועיר גער קיימת עדיין וקוראים לו גר, קוראים לים המלח בחד אל גר על שם עיר גער הקרובה אליו.

(ג) כל אלה: מלך סדום ועמורה וכו': עמק השדים: כך היה שמו קודם שחברו הארץ היתה. ים המלח: כל ים (mare) הוא מלח, אלא שבל"הק נקרא ים גם Lacus, כמו ים כנרת, ועוד ים סדום הוא מלח הרבה מאד מכל שאר ימים. (ד) עברו: העלו לו חם ומחמה. ושלוש עשרה: ובשלש עשרה בלומר ובשנת שלש עשרה, כן דעה רש"י כגון בראשית רבא ומרגום ירושלמי ורש"י צע ואקרים, אבל רבי אבי (בסדר עולם ובגד' רבא) ואקולסו ורש"י פי' שהחרידה כמשה י"ג שנה. (ה) בא בדרלעמור: הכנח כדעת דון יסחק, כי בדרלעמור וחבריו לא באו על מלכי סדום ועמורה אלא על הרפאים ומרגוים, ומלך סדום שכבר מרד בהם בשנה הקודמת ולא נתן חכם, כשראה אותם חזרים לארצם בנזח רבה נפל עליהם פתאום, כסגור לקחת את כל השלל. את רפאים: שם אומה שכבר נכרתה בימי משה, ככתוב כי רק עונ מלך הבגן כאשר מחר הרפאים (בדברים ג' י"א), והוא היה מולך בעשרות ובאדריעי הוא

וְאֵת הָאִימִים בְּשׂוּה קָרִיתִים: (ח) וְאֶת־הַחֲרִי
 בְּהַרְרָם שִׁעִיר עַד אֵיל פָּאֲרֹן אֲשֶׁר עַל־
 הַמְּדַבֵּר: (ט) וַיֵּשְׁבוּ וַיֵּבְאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפֹּט הוּא
 קָרִישׁ וַיָּבֹוּ אֶת־כָּל־שָׂדֵה הָעֵמֶלְקִי וְגַם אֶת־
 הָאֲמֹרִי הַיֵּשֵׁב בְּחֶצְצֵן תָּמָר: (י) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־
 סֹדֶם וּמֶלֶךְ עַמְּוֵרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ
 צָבִיִּים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הוּא־צָעַר וַיַּעֲרְכוּ אֹתָם
 מִלְחָמָה בְּעַמֵּק הַשָּׂדִים: (יא) אֶת כְּדָרְלֵעָמֹר
 מֶלֶךְ עֵילָם וְתַדְעֵל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאִמְרַפֶּל מֶלֶךְ
 שִׁנְעַר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלְסָר אַרְבַּעַה מְלָכִים
 אֶת־הַחֲמִשָּׁה: (יב) וַעֲמַק הַשָּׂדִים בְּאֶרֶת בְּאֶרֶת
 חָמָר וַיִּגְסּוּ מֶלֶךְ־סֹדֶם וַעֲמֵרָה וַיִּפְלוּ־שָׁמָּה
 וְהַנְּשֹׂאִים הָרָה נָסוּ: (יג) וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רֶכֶשׁ
 סֹדֶם וַעֲמֵרָה וְאֶת־כָּל־אֲכָלָם וַיִּלְכוּ: (יד) וַיִּקְחוּ
 אֶת־לוֹט וְאֶת־רֶכְשׁוֹ בֶן־אָחִי אַבְרָם וַיִּלְכוּ
 וְהוּא יֹשֵׁב בְּסֹדֶם: (טו) וַיָּבֹאוּ הַפְּלִיט וַיִּגְדּוּ

ארץ הבשן אשר היחה לפני שנת המבטלה. הזוויים בתים: לא נודעו. האימים נכרו
 ב-777 ב' י' והיו יושבים בארץ מואב. (1) החזור: היושבים באעיר קדם שירזום

(*) נכוס ק'

Zuzei in Ham, e gli Emei in Sciavè-Kirjathaim. (6) E gli Hhoreî nel loro monte Seir, sino al terebinto di Paràn, ch'è presso al deserto. (7) Indi recaronsi a En-Mishpàt, ora Cadèsh, e batterono tutto il territorio degli Amaleciti; come pure gli Emorei, abitanti in Hhassasson-Tamàr. (8) Il re di Sodoma, il re di Gomorra, il re di Admà, il re di Sevoim, ed il re di Bela, oggidì Sòar, uscirono, e schierarono contro di essi battaglia nella valle di Siddim. (9) Contro (cioè) di Kedorlaòmer re di Elàm, Tidaàl re di Goim, Amrafèl re di Scinaàr, ed Arjòch re di Ellassàr; (questi) quattro re (trovavansi) contro quei cinque. (10) La valle di Siddim conteneva molti pozzi di bitume, ed i re di Sodoma e di Gomorra fuggendo si gettarono ivi, e gli altri fuggirono al monte. (11) Quelli presero tutti gli averi di Sodoma e di Gomorra, e tutti i loro viveri, e se n'andarono. (12) Presero anche Lot nipote d'Abramo, e i suoi averi, e se n'andarono. Egli abitava (allora) in Sodoma. (13) Venuto un fuggi-

האדמיים: ארל פארן: חיל עם חילן כמו כי יבשו מאילים אשר תחרתם. (ישעיה ח')
 ב"ט) רמ"ן והתרגום האלכסנדרני תעז', ונקרא המישור על שם החילן, כמו חילן מורה
 חלוני חמרה. פארן: חלק מערב מדברות, גם חלמי הכיר חומה Pharanite, וכשאר
 עם פארן עד היום לעמק רחוקה מן Suez כ"ד פרסאות. (ו) וישובו ויבאו: וא"כ
 באו: רוא קרש: כך היה שמה נישא, ותרגם חנקלם רקס, ופלאוים אומר כי
 Arekem היא Petra ארם Arabia Petrea. שדה העמלקי: ארץ אשר היה ח"כ
 לעמלק, והיא בין מנרים וכנען. רעצון חמר: נקרא ח"כ עין גדי, והיו עם חמרים
 הרבה (Plinius 5. 17). (ו) ועמק השרים: הספור קנר והכוונה כי כדלעמר
 וחבריו נקמו חלק סדום וחבריו עד שהוכרתו לטם. בארות חמר: שהיו לוקמים משם
 חמר, חולו ריקנים היו, או שהיה החמר קשה, כי לא טבעו בו. וישלו שמה: ברטנס,
 להסתר (וכן קלעמקום) על דרך תפול מעל הגמל. (יב) והוא יושב בסדום:
 בתחלה כשה חללו קרוב לסדום, אבל ח"כ יש צעיר סדום ענמה, וע"כ נזו את
 כל רכשו. (יג) השליט: בה"א הידעה, חולי מעטים נשאר, ע"ד ובה הארץ (ש"א י"ו
 ל"ג), להיות האריות בלתי מנויים בנישוב, אחרים נח האריות, לא נח אריות שבעמו אריות
 אחד, ומשמעו כי אחרים הרבה מנויים שם חללו. לאברם העברי: שנה מעבר ההר
 והיה כברי נארן, והיו קוראים אותו בשם זה, ובו היה כדע, והנה הפליט שהיה מחבאי
 סדום ועמורה היה ידע כי לטו היה כברי ועברי, ע"כ הלך והגיד לאברהם העברי,
 כי חמר חולי משפחתו הוא, ויתעורר לנח לעזרתו. גם נראה כי להיות חבאי סדום
 רעים ונכזבים לבל ידע הפליט כי לא ינח מן שיתעורר לנח להושיעם, ע"כ הלך

לְאֶבְרָם הָעֶבְרִי וְהוּא שָׁכַן בְּאֵלֵי מֶמְרָא
 הָאֵמֹרִי אָחִי אֲשָׁכַל וְאָחִי עֶנְרִי וְהֵם בְּעַלֵי
 בְּרִית־אֶבְרָם: (יד) וַיִּשְׁמַע אֶבְרָם כִּי נִשְׁבָּה
 אָחִיו וַיֵּרָק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׂמֹנֶה
 עֶשֶׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן: (טו) וַיַּחֲלַק
 עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיִּכְּסוּ וַיִּרְדְּפֻם
 עַד־חֹבֶבֶה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדַמְשֶׁק: (טז) וַיָּשָׁב
 אֶת כָּל־הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וְרִכְשׁוֹ
 הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנְּשִׁים וְאֶת־הָעַם: (יז) וַיָּצֵא
 מֶלֶךְ־סֹדֶם לִקְרֹאתוֹ אַחֲרָי שׁוּבוּ מֵהַכּוֹת אֶת־
 כְּדָרְלַעְמֹר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עַמֶּק
 שָׁוֵה הוּא עַמֶּק הַמֶּלֶךְ: (יח) וּמִלְכֵי־צָדֵק מֶלֶךְ
 שְׁלָם הוֹצִיא לָחֶם וַיִּזֶן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֵלְיוֹן:
 (יט) וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֶבְרָם לְאֵל עֵלְיוֹן

הכל קרובי לוט שלא היה סדומי ואמר אזולי יש לו אוהבים שימנעוהו להשיע לו, ומתוך
 כך יצילו גם את מאנשי סדום. אזולי (כדעת מוה"ר ר' אברהם מיינסטער) הפליע היה
 מאנשי לוט, ולפיכך הלך אצל אברהם, ולפיכך נזכר בה"א הידועה, כי הוא לבדו
 נשאר מאנשי לוט. (יד) וירק: הנכון כדעת Gusselius, קלעב' וראו', הניחאס מן
 הבית לנאת למלחמה (וקרוב לזה תרגום אבן עזרא), ולשון הרקה הושאל על הונאת דבר
 מזה שהוא נמכר, וזה שהיה הדבר נמכר נשאר ריק, כמו שכתב ר"י על אריק

tivo, narrò (la cosa) ad Abramo ebreo [vale a dire transeufratense, venuto dal paese detto Ever Hannahàr], il quale abitava nei terebintù dell'Emoreo Mamrè, fratello di Eshcòl, e fratello di Anèr, i quali erano confederati di Abramo. (14) Abramo, udito ch' il suo congiunto era stato menato in cattività, trasse fuori i (servi) da lui esercitati, nati in sua casa, (in numero di) trecento e diciotto; ed inseguì sino a Dan. (15) Divisosi contro di essi di notte, egli e i suoi servi, li battè, e gl' inseguì sino a Hhovà, ch' è alla sinistra di Damasco. (16) E fece restituire tutti gli averi; anche Lot suo congiunto e i suoi averi fece rendere, ed anche le donne e la gente. (17) Il re di Sodoma gli uscì incontro, alla valle detta Sciavè [piana], detta in oggi Valle regia; dopo ch' egli tornava d'aver battuto Kedorlaòmer e i re ch' eran con lui. (18) Malkissèdek poi, re di Scialèm, arrecò pane e vino. Egli era sacerdote di Dio altissimo. (19) Lo benedisse, e disse: Benedetto sia Abramo dal Dio altissimo,

חרבי (שמות ט"ו ע') וכן בלי רומי evaeuare gladios, וכן כאן וירק את חכיבוי, הוואים הסוכה. הניכיון: מחוככו והוא פעיל, כמו משיח, וכן ילדי גימור. עד רן: אביכה ליש הנקראת דן בימי השופטים, אלא מקום אחר, כי אפי' לדעת האחרים שנטפף אחר זמן, לא יתכן זה, כי אז היה ראוי שיהיה כתוב וירדף עד ליש הוא דן, ואז היה אפשר לומר שחלח הוא דן כוספות, אבל שגיה אדם ומלך מלה בתורה לא ראיתו ולא שמענו. (שם) חובה: Eusebius מזכיר שהיה נמיו כבר ששמו כן בניבות דמשק. משמאל: משפון, כי מורת נקרא פנים וקדם, מערב אומר, דרום ימין ומשמון, וגמון שמאל. (יז) עמק המלך: כן היה העמק ההוא נקרא בימי משה, והוא נזכר בשמואל ג' י"ח וי"ח, ולענין מלת רים הנזכרת בתרגום אנקלוס עיין יומא פרק ו' משנה ד', וע"ז ות"ע. (יח) מלכי צדק מלך שלם: אולי הוא ירושלם (הנקראת ג"כ שלם ומי בשלם כמו, חבלים ע"ו ג'), כי ראיתו ביהושע (י' א' ו') אדוני נדק מלך ירושלם, נראה שהיה מלכי העיר ההוא להקרא על שם הנדק, ואולי זאת כוונת נדק ילון בה (ישעיה א' כ"א) (הרמ"ן ואחרים). והייחודי שם כבד שגיר אחרת היתה בימיו הנקראת שלם, והיא קרוב לגימור שאן (Scythopolis) והיו מראים בה חרבות ארמון גדול שהיו אחרים שהוא בית מלכי נדק; והסכים עמו ראוי. ושם אחרים כי שלם היה שם המחוז, שהיו בו ערים רבות, שכם וזילה וטוב ונצבת, וגם ירושלם (כת"ה). והואו בתן לאל עליון: היה דרך קצת המלכים בימי קדם להיות ג"כ כהנים וכן הרגילים (אינדידי ג' פ') Rex Anius, rex idem hominum Paebique. Sacerdos. ומלכי נדק היה בתן לאל עליון שהיה אגלם גדול משאר אלהות, כמו שהיה

קָנָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: (א) וּבָרוּךְ אֱלֹהֵי עֵלְיוֹן אֲשֶׁר
מִגֵּן צָרִיךְ בִּידֵי וַיִּתְּנֵלּוּ מֵעֵשֶׂר מִכָּל: חֲמִשָּׁה
(בא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-סָדָם אֶל-אַבְרָם תְּנֵלְי הַנֶּפֶשׁ
וְהָרֶכֶשׁ קַח-לָךְ: (בב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל-מֶלֶךְ
סָדָם הִרְמַתִּי יָדִי אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵי עֵלְיוֹן קָנָה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ: (בג) אִם-מָחוּט וְעַד שָׂרוּךְ-נֶעַל
וְאִם-אָקַח מִכָּל-אֲשֶׁר-לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי
הֵעִשְׂתִּי אֶת-אַבְרָם: (ד) בַּלְעֲדֵי רַק אֲשֶׁר
אָכְלוּ הַנְּעָרִים וַחֲלָק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ
אֵתִי עֲנֵךְ אֲשַׁכַּל וּמִמָּוָא הֵם יִקְחוּ חֵלְקָם: ס

Jupiter אלל היננים והרומיים, ואין ראייה מזה שלא היה מודה בע"ז. (ב) מגן:
נתן והסביר, כמו חוק חתך אפרים חתנג ישראל (הושע י"א ח') (רש"י). (בב)
הרמתי ידי: דרך שצנעה, כמו ורס ימיט ושחאלו אל השמים ושנע בני העולם

טו

(א) אַחַר יְהוָה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר-יְהוָה
אֶל-אַבְרָם בְּמַחְזָה לֵאמֹר אֶל-תִּירָא אַבְרָם
אֲנִכִּי מִגֵּן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד: (ב) וַיֹּאמֶר

(א) אחר הדברים האלה: אחר ואמר עכין אחד הם, כמו על ועלי; על
ואמרי ככוכים לפי הדקדוק מאמר שאמורים תמיד עלי אמרי בלאן רבים, ועל ואמר

padrone del cielo e della terra. (20) E benedetto Iddio altissimo che ti diede in mano i tuoi nemici. Ed (Abramo) gli diede la decima d'ogni cosa. (21) Il re di Sodoma disse ad Abramo: Dammi le persone, e gli averi tieni per te. (22) Abramo disse al re di Sodoma: Io alzo la mano [in giuramento] verso il Signore, Iddio altissimo, padrone del cielo e della terra; (23) Che nemmeno un filo, nemmeno una correggia da scarpa; che (in somma) non prenderò alcun cosa di quanto t'appartiene. Non voglio che tu abbi a dire: Io ho arricchito Abramo. (24) Nulla, tranne quanto hanno mangiato i fanti, e la porzione degli uomini [liberi] che sono venuti con me, Anèr (cioè), Eshcòl e Mamrè, essi prendano la propria porzione.

(דניאל יב ו') וכן וירגלוס (אויגליי י"ג קנ"ה: ad Suspiciens Caelum tenditque ad sidera dextram; דרייטותי: מרים אני עבדו, וכן די נשבעתי (למעט ב"ב ע"ו) נשבע אני עבדו (ר"שי ורא"בע). (כ"א) א"ם: ל' שנעה, והכוונה שלא אקח; פרוש: אחר ר' ואלף הידכיים שהכוונה על חיעין שקושרים בהם השער, כמו שאמרו בשנת דף כ"ו) חתיי נמר וחתיי כשתן שנראוי הנכות, ולפי זה הזכיר החלק היחיד קטן וקל שעל האדם חפץ רגל ועד ראש. (כ"ב) בלעדי: הוא הנספר מן נלעדי, ואין סייד לכתי (ר"דק), כמו ח"ו, ועצמו בל עדי, לא עדי, לא וולת, לא אקח מכל אשר לך מחימה רק אשר אכלו הכערים וכו'.

XV

(1) Dopo queste cose la parola del Signore fu ad Abramo in visione, con dire: Non temere, Abramo; io ti sono scudo, la tua ricompensa (sarà) oltremodo grande. (2) Abramo disse:

הם לשון מקור. אל תירא אברם: יש אחרים שהיה ירא מן המלכים שהכה מן יאזבו עליה; יש אחרים שאח יכבו לו מזכותיו, והקרוב אלי שאין קשר לענין זה עם המעשה הקדום, עיין המגיד 7 עלי 1858. (ב) עירידי: בלא בניים, והוא ל' ערום (משאש ערה כמו ערים) ערום מכל טוב וקרוב לו והיה כעווער בערבה (ירמיה י"ו) שנעמו ערום מפרו, הולך עירידי: הולך כנוי למיתה, כמו אנכי הולך בדרך כל הארץ (מ"א ז' ג'), וילך בלא חמדה (ד"ה א' ב"א), כי בן מלאט עברים ימותו (ויקרא כ' כ"ו). בן פושק: כמו ועל סך ישק כל עמי (נרא' מ"א מ') יחנה, בלוי כל מוחי.

אָבְרָם אָדָנִי יְהוָה מֵהַתֵּתֶן לִי וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ
 עֲרִירִי וּבֶן־מִשְׁק בֵּיתִי הוּא רִמְשֶׁק אֱלִיעֶזֶר׃ (א)
 וַיֹּאמֶר אָבְרָם הֵן לִי לֹא נִתְּתָה זָרַע וְהִנֵּה בֶן
 בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי׃ (ב) וְהִנֵּה דָבַר יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר
 לֹא יִרְשֶׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמְעֶיךָ הוּא
 יִרְשֶׁךָ׃ (ג) וַיֵּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבְּטַח־נָא
 הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר
 אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ׃ (ד) וְהָאֲמִן
 בִּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה׃ (ה) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 אָנֹכִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת
 לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ׃ (ו) וַיֹּאמֶר

הוא נד איש נכרי, כי אין לי בן, ומה יעיל לי מה שתתן לי, ובמותי אעזוב לאחריים חילה, וכמו שמרש והולך בן לי וכו'. משק: מן שקק, ענין חנוכה והשמעת קול (עין מה שכתבתי בנב"ע תק"פו ע' קפד), וכן יסק כל עמי, יתנעב ויתנבס כל עמי; ומלת משק אין לה אחר, ובזה כאן להיחס לזון הטפל על לזון דמשק שאחריה והחכס Quatremère אחר כי משק כמו משקה, אך לא מנחנו משקה אלא למלכים, ועד המשקה היה משקה למלך ולא לבית המלך. רמשק אליעזר: שמי המלות סס, אסד הן, (או כדעת רד"ק שחמלה היה שמו דמשק, ואברהם הוסיף לו סס אליעזר), ולא שהיה דמשק, כי הי"לל אליעזר דמשק, או אליעזר איש דמשק, ולא להקדים האחר אל הסס, ורמ"ב אחר כי בן מושך ענמו ואמר עמו, בן דמשק אליעזר, חס רחוק דמשק, ועדן נאמר האחר קדם לשם, והיה משפטו הוא אליעזר בן דמשק. (ו) וראמין בה': אם היה כתוב וראמין היה משמע שעבדו האמין, ובאחריו והאמין משמע שכבר היה מאמין בה'; עין מ"ט בנב"ע תק"כו עמוד קע"א. ויחשבת לו צדקה: אברהם

Signore Iddio, che cosa mi vuoi dare? mentre io morirò senza prole, e l'uomo che ha il governo della mia casa è Dammèssek-Eliezer. (3) Abramo disse: Ecco, a me non hai dato prole; quindi il mio domestico deve ereditarmi. (4) Tosto la parola del Signore fu a lui con dire: Non ti erediterà costui; ma uno che uscirà dalle tue viscere, quegli ti erediterà. (5) Lo trasse fuori, e (gli) disse: Guarda verso il cielo, e numera le stelle, se puoi numerarle. Indi (gli) disse: Tale sarà la tua posterità. (6) Egli ebbe fede nel Signore, e (questi) gliela riputò a merito. (7) E gli disse: Son io il Signore, che ti trassi da Ur-Casdim, per darti questo paese, da possederlo. (8) (Abramo) disse: Signore Iddio! Che cosa mi farà conoscere, esser io per

השנה להק"נה נדקה ומסר, ר' יובק בכור אור, רח"ק, רל"ג, בעל העקדה, הן יצחק, בעל תולדות יצחק, בעל מעשי ה' וס' הזכר ח"ג דף קמ"ח, כל' מחזק שיהיה מאמין בו חשב כי זו נדקה שיעשה עמו ולא סבה לנצח לומר הלא כמה פעמים הכעמתי על זאת, ועדיין אני עומד. אדם לא היה סמוך לנו, בטוח בו שיקם דברו היה ראוי שיהיה הכעמתי היות בעיניו כמקום והחול, ולא נדקה ומסר. ואמנם שיהיה האמונה נחשבת לזכות לאדם, זה אינו לא לזכות הכל ולא לזכות התורה והנביאים, ולשייך אין כ"ל לפרט (כפירוט אנקלוס ור"ש ור"מנן במורה ח"ג סכ"ג ורד"ק ובעל העקרים חלק א' פרק כ"א ספורט ור"מנן ח"ג) שהאל השנה לאזכרה לזכות. האמין ב...: עמנו אמונה בכל מה שיאמר, האמין ל... אמונה בדבר מיוחד, כגון ולא האמתנו לו (דברים ט' כ"ד), וידחשבה לו צדקה: על היות פעל חשב נקשר בלמ"ה, והשנה לזונה, ויחשבה עלי לשכורה, ולפעמים נקשר בלא למ"ה, כמו ואנחנו השננוהו טעם (ישעיה כ"ג ד'). (ח) אמי ה' וגו': כשהוא חזק מניח חזק לא הולאחיק, אלא כוונה לחת לך את הארץ הזאת, מה שלא יהיה אם לא יהיה לך זרע; ואני שהולאחיק כוונה זאת אני ה' אשר בני למלא כעמתי. אשר הוצאתיך מאור כשדים: סגנתי שלא חזק מאור כשדים ויבא לחרף, וכשהיית נחרף אמרתי לך ללאת חשב ולבא ארצה כנען. (י) במה אדע: אחר שאמר והאמין נה' לא יחבן שיאמר כמה אדע להיותו מעיל ספק בדבר, ואם היה שהיה מוסק ומסר אמונה, הנה (כמו שהעיר רח"ק) לא עשה לו ה' שום אות כדי שיאמין. והר"אב"ע כתב כי כעמתי האל הן לפעמים על הנאי והאזכרה נקם שישע לו, שיתקיים הדבר. על כל פנים ואין זו תשובה מספקת, שהי אזכרה לא שאל שנועה, והקרוב אלי כי מאמין היה אזכרה בהשטת ה' אמונה שלמה, אך בראותו כי כבר זה כמה פעמים שהיה ה' מעמיתו על דברו הורע ועל כבוד הארץ (י"ג ב' ז' י"ג ט"ו), ועדיין לא היה ה' נותן לו זרע, ירא היה שאל

אֲדַנִּי יְהוָה בְּמַה אֲרַע כִּי אִירְשָׁנָה: (ט) וַיֹּאמֶר
 אֵלָיו קַח לִי עֵגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת
 וְאֵיל מְשֻׁלֶּשֶׁת וְגֹזָל: (י) וַיִּקַּח לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה
 וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתּוֹךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בְּתָרוֹ לְקַרְאֵת
 רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצֶּפֶר לֹא בָתָר: (יא) וַיֵּרֶד הָעֵיט
 עַל־הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם: (יב) וַיְהִי
 הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וַתִּרְדְּמָה נַפְלָה עַל־אֲבָרָם
 וַהֲנֶה אִימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶתתָּ עֲלֵיוֹ: (יג)
 וַיֹּאמֶר לְאֲבָרָם יָדַע תֵּדַע כִּי־גֵרִי יִהְיֶה זְרַעְךָ

איזה נסיון היה בדעת האל לכסותו החלה, וזרק אחר שיקנה לו אברכם זכות מה
 יהיה ראוי לקיום ההבטחה ההיא, ע"כ שאל בזה אדע, מה הדבר אשר כשאעשה
 אותו זו אדע שאירשנה. והק"נה השיבו כי איננו שאל עוד מחנו שום זכות, כי קיום
 הבטחתו אינו תלוי בזהם חנאי, אך הוא תלוי בקץ הנגור, כי נרדף שיעברו עוד ת'
 שנה אח"כ מלאתי קרוב לזה לקלערי, אלא שהוא אומר בזה אדע שאני קרוב לירש
 אותה, מה יהיה לי בימן שנה זמן שאירשנה, ולזה השיבו כי נרדף שימות ויעברו ת'
 שנה — ואחכם הבנתי כרת עמו לא היתה כדי שיאמין אברכם, כי כבר היה מאמין
 בה', אבל לפי שהיה הענין לעמים רחוקות רנה ה' שיהיה לב הדורות הנאים סמוך
 ובחתי מפקפק בדבר, כדי שנמשך ת' שנה לא יתעוררו בניו, וכן היה שהבנתי הוזה
 אשר כרת עמו כרשמה בלב כל האנאי אברכם ליחא ויעקב והאמינו בכל הדורות הסס
 להבטחתו ה', וכמו שזכרנו כי יוסף בשעת מיתתו אחר לחיו ואלהים פקדו יפקד
 אחכם והעלה אחכם מן הארץ הוזה אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליחא ויעקב.
 (ט) עגלה משלשת: דעת חכמלים ור"ם של עגלות (והוא על דרך החוט המזולע,
 ובאחת אין הכדון דומה לראיה כי שלשה חוטין כרוכין זה עם זה כעשין חוט אחד
 מזולע, אבל שלשה עינים אינם כעשין עז מזולע). דעת חרמם ירושלמי ואשרי בוארע,
 קלערי ורא' בת שלש עינים, והקרוב אלי כדעת יש אמרים שהביא ר"דק בשרשים

possederlo? (9) Ed egli gli disse: Provvedimi una vitella terzogenita [pingue], una capra terzogenita, un montone terzogenito; una tortora, ed un piccione. (10) Egli gli provvide tutti questi (animali), li divise per mezzo, e pose l'una metà di ciascheduno in faccia alla sua simile; e gli uccelli non divise. (11) Calarono gli uccelli voraci sui corpi morti, ed Abramo gli sventolò via. (12) Quando il sole era per tramontare, un sopore cadde sopra Abramo, e tosto un terrore, un'oscurità grande gli sopravvenne. (13) Ed egli disse ad Abramo: De-

(שרש שלש) שלשית לנטף, וכן בתלמוד בפסחים (כ"ג) רב יוסף יוחא דעגרתא עבדו ליה עגלא חלמא, פירש בעל הערוך שלשי לנטף, שהוא חונתר מכל וולדות שפסרה, כי הראשון כחוש הרבה, והשני חונתר חמט, והשלישי חוטב מכולן, וכן בסנהדרין (ס"ה) חמברי לכו עגלא חלמא, פירוש כך ועת, כמו עגל שלשי לנטף, וכיוצא בזה (ישעיה ט"ו ה') עגלת שלשיה, שזכה. כל זה היה לעשות עמו כמה שהיו בני אדם דגילים לעשות כזכרית ברית, וכיוצא בזה כתב פלוטארך (Quaestiones romanae):

Apud Beotos est sacrificium, quo cane in duas partes discisso, per carrum medium transire solent. והמינים הזכורים כאן הם כלל המינים הכשרים ע"ג החזקת. ועיין פירושי גירמיה ל"ד י"ח. (י"ח) ויבחר: ענין חלוק לשנים, ומחכו בתרים (ירמיה ל"ד י"ח וי"ט) ומחכו ג"כ בחלוק אחיות ברית (כדברי ר' יוסף אזרק בספרו רב פעלים), וכן עברני בער ענינו חתיכה ונקעה. והנה כיון שזוהו ה' לקחת לו את כל אלה הזין אברהם שהיה ה' רוצה לכרות עמו ברית, ולפיכך כרת הבהמות הזין לשנים. ויתן איש בתרו לקראת רעהו: מכל אחת מן הבהמות נתן בתר אחד לקראת הנתר האחר, ולפי הדקדוק הי"ל ויתן מאיש או לאיש בתרו לקראת רעהו, אבל כך נוהגין בלה"ק לומר עליהם שלמה נמקום מאר הפעל, והנה בתרו לקראת רעהו הוא כעין מאר הפעל, נתן כל אחד באופן זה שהיה בתרו לקראת רעהו, וכיוצא בזה והכני את על בנים (ואחד לאלו). ולדעת תלמידי אליעזר אליהו אע"ל שיעור הכתוב ויתן איש לקראת רעהו, חלת בתרו הוא מאמר מוטער והוא פירוש לחלת איש, לא נתן הבהמה כלל אלא מקמינה, והם מסכים יפה עם בעל הטעמים שחבר איש בתרו במקף. ורמז"מ חרגם איש בתרו; כאלו כתוב כל א' מהבתרים ואין זה פירוש מדקדק. (יא) (ישב: משרש כשי, הנריים ע"י עכנעו חיזה דבר המוכיח את האויר. והכוונה בפסוק זה כי אברהם יסב שם שעות מה מחתין, ונתן כך לא אירע דבר, ולא בא לו שום חזון, אלא שירדו העופות והוא הרמיק אחסם, ואח"כ כנחא השמש בא אליו הגור. (יב) ותדרמה וגו': כי היה ער (או במחאה היה נראה לו כאלו הוא ער) ונחה לו חרדמת הנהגה והאחיזה לגדל מעלת החזקה, שנה ה' לכרות עמו ברית. דששבה: שם דבר (לא כהרגום

בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע
מֵאוֹת שָׁנָה: (מ) וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבְדוּ בֶן
אֲנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בְרִכְשׁ גָּדוֹל: (מא) וְאַתָּה
תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבֹּר בְּשׂוֹכֵה
טוֹבָה: (מב) וְדוֹר רַבִּיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־
שָׁלֵם עֵינַי הָאֵמְרִי עַד־הֵנָּה: (מג) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ
בָּאָה וְעַלְטָה הָיָה וְהֵנָּה תִגְדַּר עֵשֶׂן וְלִפְיֵד
אִשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזֵרִים הָאֵלֶּה: (מד) בְּיָוֶם
הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אֲבָרָם בְּרִית לֵאמֹר
לְזֶרַעךָ נָתַתִּי אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם
עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פָּרָת: (מה) אֶת־הַקִּינִי
וְאֶת־הַקִּנּוּזִי וְאֶת הַקְּדֻמִּזִּי: (מו) וְאֶת־הַחֲתִי
וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הַרְפָּאִים: (מז) וְאֶת־הָאֵמְרִי
וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגְּרָנִשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי: ס

טז

(ס) וְשָׂרִי אִשְׁתׁ אֲבָרָם לֹא יֵלְדָה לוֹ וְלֹה
שִׁפְחָה מִצְרַיִת וְשִׁמָּה הָגָר: (סא) וְהָאֵמְרִי שָׂרִי

vi sapere che la tua discendenza sarà per quattrocento anni avventiccia in paese non suo, e sarà schiava di quei (popoli), e quelli la maltratteranno. (14) Anche però quella nazione, cui (i tuoi discendenti) serviranno, io punirò. E poscia usciranno con grandi averi. (15) Tu poi andrai presso ai tuoi padri in pace, sarai sepolto in felice vecchiaja. (16) Alla quarta generazione poi torneranno qui, poichè l'iniquità degli Emorei non è peranco piena: (17) Appena il sole tramontò, fu tenebre, ed ecco un forno fumante, ed una face ardente, che passarono tra quei brani. (18) In quel giorno il Signore stabilì con Abramo una promessa, con dire: Alla tua discendenza ho destinato questo paese, dal fiume d'Egitto sino al gran fiume, l'Eufrate. (19) I Kenei, i Kenizei, ed i Cadmonei (20) I Hhittei, i Perizei ed i Refaei. (21) Gli Emorei, i Cananei, i Ghirgascei, ed i Jevussei.

רמ"ב(ח) והסדך כתי לפדה, כי הושב נחשך מפחד. (יג) ארבע מאות שנה: הם ימי הגרות ועבדות וענו אותם: הוא מאמר מוכנה. (טו) ואתה תבא אל אבותיך: עיין למטה כ"ה ט'. (יז) ודור רביעי, יסרה יד למצרים, פרץ ננה חזרון ננה, כלב ננו היה מבני הארץ (רש"י). כי לא שלם: ואינם ראויים עדין לכליה, וגלוי היה לפני שלח מחלוא: אחרים עד הזמן ההוא. האמורי: והוא הדין לשאר אומות שהיו בא"י, והזכיר האמרי שהיה העמך הקוף. (יז) והנה תגור עשן ולסיד אש: השכינה עברה בין הנתיים לכות ברית עם אנרם, וכחמה לו כאל העשן. תגור עשן: עשן כעשן החמור. ולסיד אש: אש כשלהבת הלמה. (י"ב) את הקני תני: נראה שאלו הן אומות שהיו בניי מצרים וכברו לפני ימי משה ויהושע, על דרך שחלואו שהרפאים כברו לפני משה, כי רק עת כשאר מהם.

XVI

(1) Sarai moglie d'Abramo non gli avea figliato; avea però una schiava egizia, di nome Hagar. (2) Sarai disse ad Abramo:

(א) ושמה הנר: ים אומרים שלא היה לה שם זה מחמתה, אלא שנקראה כן אח"כ על שם המאורע, כי הנה בערני ענינו צרת והלך אל ארץ מצרים (קרוגו לשרש נר בערני), ומה סגרה אל בני היא Egira, שחמתה משעה שצרת מחמד מן Mecca בשנת 622 למספרם, ובאמת אנרם ושרה קוראים אותה תמיד שפתי שפתך ולא

אֶל-אֲבֹרֶם הִנֵּה-נָא עֲצַרְנִי יְהוָה מִלֵּדֶת בָּא-
 נָא אֶל-שִׁפְחָתִי אוּלַי אֲבִנָה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע
 אֲבֹרֶם לְקוֹל שָׂרִי: (א) וַתִּקַּח שָׂרִי אִשְׁתֵּי אֲבֹרֶם
 אֶת-הַגֵּר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֶּץ עֶשֶׂר שָׁנִים
 לְשֵׁבֶת אֲבֹרֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ
 לְאֲבֹרֶם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה: (ב) וַיָּבֹא אֶל-הַגֵּר
 וַתֵּהָר וַתֵּרָא כִּי הָרְתָהּ וַתִּקַּל גְּבֻרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ:
 (ג) וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל-אֲבֹרֶם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי
 נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחִיקָךָ וַתֵּרָא כִּי הָרְתָהּ וְאָקֹל
 בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ: (ד) וַיֹּאמֶר
 אֲבֹרֶם אֶל-שָׂרִי הִנֵּה שִׁפְחָתְךָ בְּיָדְךָ עֲשִׂי-לָהּ
 הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וַתַּעֲנֶה שָׂרִי וַתְּבָרַח מִפְּנֵיהָ:
 (ה) וַיִּמְצְאֶה מְלֹאךְ יְהוָה עַל-עֵין הַמִּים בְּמִדְבָּר
 עַל-הָעֵין בְּדֶרֶךְ שׁוּר: (ו) וַיֹּאמֶר הַגֵּר שִׁפְחַת
 שָׂרִי אִי-מִזָּה בָּאת וְאַנָּה תִּלְכִּי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי
 שָׂרִי גְבֻרָתִי אָנֹכִי בְּרַחַת: (ז) וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֹאךְ
 יְהוָה שׁוּבִי אֶל-גְּבֻרָתְךָ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ:

(*) נקוד על י' בתרא

Or vedi, il Signore mi nega il figliare: prendi deh! la mia schiava, forse avrò prole da lei. Abramo acconsentì a Sarai. (3) Sarai moglie di Abramo prese l'egizia sua schiava Hagar, in capo a dieci anni che Abramo abitava nel paese di Canaan, e la diede in moglie ad Abramo suo marito. (4) Egli avendo preso Hagar, questa rimase incinta; e vedendosi incinta, ebbe a vile la sua signora. (5) Sarai disse ad Abramo: Ho a lagnarmi di te. Io stessa ti posi in seno la mia schiava, ed ella vedendosi incinta mi ha a vile. Giudichi il Signore fra me e te! (6) Abramo disse a Sarai: La tua schiava è in tua potestà, trattala come ti piace. Sarai la maltrattò, ed ella fuggì dal suo cospetto. (7) Un angelo del Signore la trovò presso una fonte d'acqua, nel deserto; presso la fonte (dico) ch'è sulla via di Sciur. (8) Egli (le) disse: Hagar, schiava di Sarai, onde vieni, e dove vai? Ella disse: Da Sarai mia signora io fuggo. (9) L'angelo del Signore le disse: Torna alla tua signora, e soffri d'esserne maltrattata. (10) L'angelo del Signore le disse:

מלאכו בשם מקום שיכירו עם הגר, אע"פ שאין זו ראייה. (ב) בא נא אל שפחתך: דרך כנה כנוי להשמש (כ"ק בשרשים), והוראת המלות אינה אלא נישאת אדם אל המקום אשר עם האשה, דרך ייחוד, אף בלא בעילה, כמו וישו לאבשלום האהל על הגג ויבא אבשלום אל פילגש חנו לצניני כל ישראל (ג"כ י"ו כ"ב), והקד נקיות הואלו על המשכב. והמליכה הואת כשעבדינה בעילה אינה נאמרת אלא על פעם ראשונה אדם קרב לאשה אחת, וזה אמרה לאה אלי תבוא (לי י"ו) פירושו אל אהלי תבוא. וכן יתחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה (ג"כ י"ב כ"ד) בוא אל חדרה ואח"כ שכב עמה, ונאמרו כחוב והמלך לא ידעה, ולא ככתב לא בוא אליה כי היתה בחדרו ובמטתו, רק לא ידעה משכב זכרה. (ג) מקץ עשר שנים וגו': אמר שכבר היה אנדרסם בן פ"ה שנה, ושאי נס היא החמילה להזקיף. (ד) ותקל: כגון הקל מארץ קלל, והיה המשפט בת"ו להנקד קחל, כמו יפן, יתן, יחס, יתיר, וכתחלה בנינו חסתי הפתח אחריו שלא יהיו שלשה א רטובים (עיין דקדוקי § 472. ותקלה או שנים, כמו יתיר במקום יתיר (געו' אחרים). (ה) חמסי עליך: יס לי לזעוק עליך חמסי, כמו הן לזעוק חמסי (איוב י"ט ז'), לזעוק עליך חמסי (תנחומי ח' ב'), וכן חמסי וזארי על כנל (ירמיה כ"א ל"ה), והטעם כי היה לו לאנדרסם להאזינה שכתב את גברתה, ולהדגיפה שהיא לא לקח אותה אלא ברשות, וע"כ אמרה לו יסוטע ה' בני ובניך. (ו) שור: כלאחרים אמר שהיא Pelusium. (ז) הנהך ררה: פעמים רבות

(י) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֶּאךָ יְהוָה הֲרֵבָה אֲרֵבָה
 אֶת־זֶרְעֶךָ וְלֹא יִסְפָּר מְרֹב: (יא) וַיֹּאמֶר לָהּ
 מִלֶּאךָ יְהוָה הֲנֶגְדָה הָרָה וְיִלְדֶת בֵּן וְקִרְאֵת
 שְׁמוֹ יִשְׁמְעָאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־עֲנִיָּה: (יב)
 וְהוּא יְהִי. פָּרָא אֲדָם יָדוּ בְּכָל יוֹד כָּל בֶּן
 וְעַל־פָּנָי כָּל־אֲחָיו יִשְׁבֹּן: (יג) וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה
 הַדְּבָר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רֵאִי כִי אָמְרָה הֲגַם
 הַלֵּם רֵאִיתִי אַחֲרַי רֵאִי: (יד) עַל־בֶּן קָנָא לְבָאָר
 בָּאָר לְחַי רֵאִי הִנֵּה בֵּין־קָדָשׁ וּבֵין בְּרָד: (טו)
 וַתֵּלֶד הֶגֶר לְאֶבְרָם בֶּן וַיִּקְרָא אֶבְרָם שֵׁם
 בְּנוֹ אֲשֶׁר־יִלְדָה הֶגֶר יִשְׁמְעָאל: (טז) וְאֶבְרָם
 בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וָשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדְת־הֶגֶר אֶת־
 יִשְׁמְעָאל לְאֶבְרָם: ס

מלת הכה מורה על עתיד קרוב, כמו הכך הרה דלעת חכית (אופטעס י"ג ה'), ולפעמים

Io renderò numerosa la tua discendenza, cosicchè per la grande moltitudine non sarà numerabile. (11) L'angelo del Signore le disse: Tu sei incinta, e partorirai un figlio, e gli porrai nome Ismael, poichè il Signore ha prestato ascolto [attenzione] alla tua miseria. (12) Ed egli sarà l'onagro dell'umana specie: porterà la mano su tutti, e tutti porteranno la mano sopra di lui; ed al cospetto di tutti i suoi fratelli stabilirà la sua sede. (13) Ella pose nome al Signore che le parlò: Tu sei un Dio provvido; poichè disse: Avrei io creduto di vedere anche qui (provvidenza), dopo (lasciato) il mio provveditore [Abramo]? (14) Quindi è ch'il pozzo fu chiamato Pozzo dell'Immortale provvido. Esso è tra Cadèsh e Bèred. (15) Hagar partorì ad Abramo un figlio; ed Abramo pose nome al figlio, che gli partorì Hagar, Ismael. (16) Abramo aveva ottantasei anni, quando Hagar gli partorì Ismael.

כאחרת על מה שהיא עבדה כמו הנכה נא את עקרה (סס שס ג'), וכאן יש בה שתי ההוראות יחד, הנך הרה עבדה, והנך יולדת בן בקרוב (תלמידי שלמה מסן). ויולדת: כמו וילדת, על דרך אהבתי לדוש (הושע י' י"א). (יב) פרא אדם: פרא של מין האדם, יהיה בין האדם כפרא, שהוא נרד ומפסל, ורץ כה וכה ולא יבא בעול האדם. ועל פני כל אדמו: בני אדם, בני מינו. ישובון: יקבע מקום מושבו לעיניהם ולא יוכלו למחות נידו. (יג) ארתה אל ראי: אל ראייה, אלוה של השגחה, אלוה החשיבה, אשר עיניו פקוחות על דרכי בני אדם (ר"ט) כנגד מה שכתוב כי שמע ה' אל עניך. הגם הלום ועו': וכי סבורה הייתי שגם הלום במדבר אמלא מי שיגניתי עלי אחרת הפדתי מרואי, מאברהם אברהם שהיה משגיח עלי? והוא מקרא קצר, הגם הלום ראיתי רואה ומשגיח. אדמי רואי: ראי הראשון שם דבר ולכך נקרא חטף קחל, ראי השני ביטוי עם כנוי, ולכך נקרא חלס. (יד) ברד: לא נדע.

יז

(ט) וַיְהִי אַבְרָם בְּן־תְּשַׁעִים שָׁנָה וַתֵּשַׁע שָׁנָיִם
 וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל

(א) שד"י: משרש שדד, וסלד נערבני חזק, וזוא נערבני תפדד הוא דגש חזק.

XVII

(1) Ora, essendo Abramo dell'età di novantanove anni, il Signore gli apparve e gli disse: Io sono Iddio onnipotente: cammina davanti a me [segui i miei cenni] e sii integro.

הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי: כַּמִּטְוֶה הַמְהַלֵּךְ לִפְנֵי אֲנִי, שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ אַחֲרָיו וּמַחֲבֵל אִתּוֹ. וְהָיָה
תָּמִים: שֶׁיְהִי־הוֹלֵךְ לִפְנֵי בְּתוּמָתוֹ, כְּטֶעַם תָּמִים תְּהִיָּה עִם ה' אֲלֵכֶיךָ (הַנְּרִים י"ח
י"ג) וְזֶהוּ תָּמִים עִמוֹ (תְּהִלִּים י"ח כ"ד), שֶׁחָלַף עִמּוֹ בְּלֹב אֵלֶם, לַעֲשׂוֹת כֹּל אֲשֶׁר אֲמַר.

שְׂרֵי הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָּמִים: (ב) וְאַתָּה
 בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וְאַרְבַּרְהוּ אוֹתְךָ בְּמֵאֵד
 מְאֹד: (ג) וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל-פְּנֵיו וַיְדַבֵּר אֵתוֹ
 אֱלֹהִים לֵאמֹר: (ד) אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ וְהָיִיתִי
 לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם: (ה) וְלֹא-יִקְרָא עוֹד אֶת-שְׁמֶךָ
 אֲבָרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבָרָהֶם כִּי אֲבִי-הַמּוֹן גּוֹיִם
 גִּתִּיךָ: (ו) וְהִפְרַתִּי אִתְּךָ בְּמֵאֵד מְאֹד וְנִתְּתִיךָ
 לְגוֹיִם וּמַלְכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ: שְׁבִיעִי (ז) וְהִקְמַתִּי
 אֶת-בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ
 לְדֹרֹתָם לְבְרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים
 וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ: (ח) וְנִתַּתִּי לְךָ וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ
 אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ אֶת כָּל-אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֹת
 עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים: (ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 אֶל-אֲבָרָהָם וְאַתָּה אֶת-בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֶתָּה
 וְזֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם: (י) זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר

(ב) ואתנה בריתי ביני ובינך: אין הכוונה שהיה אני נקשר עמך לשמור
 הבטחת, ואתה נקשר עמי לשמור מצותי, וכמו שפירש אה"כ, אני הכה בריתי אִתְּךָ,
 ואתה את בריתי תשמור; כי הכה מנאטו אה"כ (ו) והקיומתי את בריתי ביני ובינך
 ובין זרעך אחריך וכי להיות לך לאלהים, שאינו אלא הבטחה מצדו ית', לא גם מצד

(2) Ed io porrò il mio patto [la mia promessa] fra me e te, e ti renderò sommamente numeroso. (3) Abramo si gettò sulla sua faccia, e Dio gli parlò con dire: (4) Eccoti il mio patto [la mia promessa], e diverrai padre di moltitudine di genti. (5) Non sarai più chiamato Abram, ma il tuo nome sarà Abraham; poichè ad esser padre di moltitudine di genti io ti destino. (6) Ti farò grandemente prolificare, ti renderò nazioni, e re da te deriveranno. (7) Fermerò il mio patto fra me e te, e la tua discendenza dopo di te, per tutte le generazioni avvenire, patto perenne; per essere il Dio (tutelare) di te, e della tua discendenza dopo di te. (8) Io darò a te, alla tua discendenza (cioè) dopo di te, la terra delle tue pellegrinazioni, tutto il paese di Canaan, in possesso perpetuo, e sarò il loro Dio. (9) Iddio soggiunse ad Abramo: E tu osserverai il mio patto [la mia legge], tu, e la tua discendenza dopo di te, per tutte le generazioni avvenire. (10) Egli è questo il mio patto che

אברהם; חלפתי כי לפי זה ברית הי' לל, לא בריתי, אלא ואתכנה בריתי, קשר אהבנה יהיה ביני לבינך, ומלכות ביני ובינך אינה אלא כמלכות אתך, וכן בפסוק ו'. (ג) ויפל אברם על פניו: דרך הכניעות והדאה. (ד) הנה בריתי אתך: שיעורו הנה אככי כורת ברית אתך. המון: עקר הוראתו מהמים, וקול שאון, והשאל על רבו ב"א וב"ח כי נהיות רבים מהם זה אצל זה, גורמים קול שאון, ואח"כ הושאל גם לרבו ענינים שאינם בעלי חיים. (ה) אברדים כי אב המון גוים: ריבאס בלשון ערבי כמו המון בעברי ענינו רבו ומספר גדול (ראו' געז'). (ו) ומלבים: אתנך לגוים, ולא גוים פתוחים ומשועבדים לגוים אחרים, אלא גוים שיש להם מלך, ואנקלוס הגדיל העבן לתפארת האומה ואמר ומלכין דגלטין בעממיה, ואולי מפני שנימו לא היה מלך בישראל, רצה שיהיה בתרגומו רמו לימים הראשונים שהיו בישראל מלכים שגלטו גם בשאר אומות, וגם רמו לימות המשיח. ואולי טעות סופרים הוא ולאגרת לישן הוא, כי למטה פסוק י"ו כתוב מלכי עמים ממנה יהיו, ושם יפה מתורגם מלכין דגלטין בעממיה, ומשם בזה המליכה הזאת לכאן, וכיוצא בזה בשמות ח' כ"ד ובס' וקרא כ"ו ל"א. (ח) ונתתי לך ולורעך ארצריך: עיין למעלה י"ג ח'. (י) זאת בריתי אשר תשקרו וגו': אשר תשמרו מאמר מוסגר, זאת בריתי ביני וביניכם וגו', והכוונה זאת המנה אשר מחתי לכם, המול וגו': ה' ביער העבן לאברהם והמורה קברה, לימות המילה ידועה לישראל המול: כמעל משרש מול בפלג הבין. והנה ידעט כי גם המנרים היו נמולים (ירמיה ט' כ"ה) ודחוק הוא למר שלמדו זה מאברהם;

תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זֶרְעְךָ אַחֲרַיִךְ
 הַמּוֹל לָכֶם כָּל-זָכָר: (יא) וּנְמַלְתֶּם אֶת בְּשַׂר
 עֶרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם: (יב)
 וּבֶן-שְׁמֹנֶת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל-זָכָר לְדַרְתֵּיכֶם
 יְלִיד בַּיִת וּמִקְנֵת-כֶּסֶף מִכָּל בֶּן-נָכָר אֲשֶׁר
 לֹא מִזֶּרְעְךָ הוּא: (יג) הַמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ
 וּמִקְנֵת כֶּסֶף וְהִיתָה בְרִיתִי בְּבִשְׂרְכֶם
 לְבְרִית עוֹלָם: (יד) וְעַרְלֹי זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל
 אֶת-בְּשַׂר עֶרְלָתוֹ וּנְבַרְתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא

וכל כי מחמלה היה מכהג המגרים שהכניסו לבדם ימולו, וה' טוה את אזניהם שמוול
 כל זכר, על דרך זמאס מהו לי מחמלת כהניס, וכמו שפכה והיה לאות ברית ביני
 וביניכם, כלו' שהמילה היא סימן המקשרות ישראל עם אלהיהם, וסימן גדולה ופרישות
 מהמון בני אדם, וזה עמלו היה המכוון במלת כהני מגרים; ואחר זמן אולי פשטה
 המילה בין המגרים גם בהמון, וסכוכו יאטון הכנעני כתב כי אחר שבא רעב ודבר,
 Cronus הקריב לאביו Uranus את בנו יחידו, וכימול, וטוה לכל חכשו לעשות כן;
 ונראה כי ספור זה כמשך מספור קורות אזניהם (שמל את ביתו ועקד את ילדיו יחידו)
 שנשמש ביד הכנענים. (יא) ונמלתם: מול וכיל שני שראים בענין אחד. ערלתכם:
 כל דבר מן החוץ העמוד על דבר אחר ומוקעו מעשות פעולתו נקרא ערלה, כמו ערלה
 אונס, ערל שמתים; ערלת לבנים; ואולי נקרא כן ערלת הנשר, כי הוא למוקש
 בנעילת הנשלה, או נקראה כן אחר שכנעונו על המילה, והיתה אלנטו למרפס ולדבר
 שאין בו חועלת. (יב) ובן שמונת ימים: כאן הוביק שחיה המילה גיוס השחיני.
 יליד בית: כל שאין הכוונה כאן בפרט על בן השפחה הטולד גנית, חלל גם על
 זרע אזניהם, על בניו ובני בניו הטולדים לו בגנית, כמו מולדת בית או מולדת חוץ
 (ויקרא י"ח ט'), ואשר לא מזרעך הוא חוזר למקנת כסף בלבד, וכן דעת כה"ט, וכן
 השפחה הוא בכלל בליד בית ומקנת כסף: שקנאו משולד (ר"ט) או גם קודם ליהמו

osservete, (patto) tra me e voi, (e te cioè) e la tua discendenza dopo di te: che abbia a circoncidersi tra voi ogni maschio. (11) Circonciderete la carne del vostro prepuzio: ciò sarà tra me e voi segno di alleanza. (12) Nell'età di otto giorni verrà circonciso tra voi ogni maschio, per tutte le generazioni avvenire; tanto il natovi in casa, quanto l'acquistato col danaro da qualsiasi straniero, il quale non sia della tua discendenza. (13) Circonciso dovrà essere chi nasce in casa tua, e chi avrai comprato col danaro; e la mia alleanza sarà nella vostra carne alleanza perenne. (14) Un incirconciso, un maschio che non si circonciderà la carne del prepuzio, quella persona sarà tagliata [tolta] di mezzo ai suoi popoli [non lascerà discendenza, e quindi il suo nome andrà estinto]: ha rotto il mio

התכנס עם ארון הספקה יהיה ולדו קניו לו. (יג) המול ימול: אמלו מהנגדלו, אם לא ימולו גיום השמיני. ודחתה בריתי בבשרכם לברית עולם: מהיה מלוינת בנשרכם ועי"כ מהיה ברית עולם, כי תעשו סימן שלי אשכר להסירו, אם מורה כי הברית הנכוחה זו גם היא עומדת לעולם; שאם הייתם עושים סימן אחר אשכר עומד לעולם כמו בשמי המלנזים, יהיה מקום לומר שגם הברית הנכוחה זו אשכר שלא תתקיים לעולם; או הוא כמשמעו, על דרך והיתה זאת לכם לסימן עולם (ויקרא י"ו ל"ד). (יד) וערל זכר: כ"ל (בגד השמיים) חלת וערל עומדת בפני עממה, חכר אשר לא ימול את בשר ערלתו הוא סירוס ערל; ואם לא כן הי"ל חכר ערל. אשר לא ימול, אם אירע שלא מלוהו בילדותו, חובה עליו למול את עממו ימול את בשר ערלתו: עיין למטה כ"ד. ובברתה הגפשו ההוא מעמיה: עונש מיני שמים, והכחן כדברי ר"ז שילך ערורי ומות קודם ומנו. והעת קלעריקום שיגורש בזמן היסורים, או שיהיה נחש כנכרי, עד שילטרך לגלות בין הנכרים, והניח ראיה חסיר רוחי כמלה בשרי Petronius, חס לשוני:

Iudæus licet, et porcinum numen adoret
 Et cilli (i. asini) summas advocet auriculas;
 Ni tamen et ferro succiderit inguinis oram,
 Et nisi nudatum solverit arte caput,
 Exemtus populo Grajam migrabit ad urbem,
 Et non jejuna Sabbata lege premet.
 Una est nobilitas, argumentumque coloris
 Ingenui, timidas non habuisse manus.

מְעִמָּה אֶת־בְּרִיתִי הַפֶּרֶ: ס (סז) וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שְׂרֵי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא
 אֶת־שְׁמָהּ שְׂרֵי כִי שָׂרָה שְׁמָהּ: (סח) וּבִרְכַתִּי
 אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבִרְכַתִּיהָ
 וְהָיְתָה לְגוֹיִם מְלֹכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ: (סח) וַיִּפֹּל
 אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבִּי הִלְבֵּן
 מֵאָה־שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם־שָׂרָה הִבְתַּת־תְּשָׁעִים
 שָׁנָה תֵּלֵד: (סח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהֵי־אֱלֹהִים
 לֹו יִשְׁמַעְאֵל יִחִיהַ לְפָנֶיךָ: (סח) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 אַבְל־שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֵלְדָת לְךָ בֵּן וּקְרָאתָ אֶת־
 שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמַתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית
 עוֹלָם לְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו: (סח) וְלִישְׁמַעְאֵל שְׁמַעְתִּיךָ
 הִנֵּה י בִּרְכַתִּי אִתּוֹ וְהִפְרִיתִי אִתּוֹ וְהִרְבִּיתִי
 אִתּוֹ בְּמָאֵד מְאֹד שְׁנַיִם־עֶשְׂרֵן נְשִׂאִם יוֹלִיד
 וְנָתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל: (סח) וְאֶת־בְּרִיתִי אֶקְיָם אֶת־
 יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה

לחכם מי יסמך על הרומי הזה שהיה מחזין שהיה עובדים למזרח, ושאזכר חובלים
 סחור מאוס עבדה והם מתעבים ביום השבת? והאיש הזה לא ידע שהיה עובד כמולטים

patto. (15) Iddio soggiunse ad Abramo: Sarai tua moglie, non la chiamerai più Sarai, ma Sara è [esser deve] il nome suo. (16) Io la benedirò, ed infatti ti darò da essa un figlio. La benedirò, sicchè diverrà nazioni, re di popoli da lei deriveranno. (17) Abramo si gettò sulla faccia, e rise; e disse nel suo cuore: Un uomo di cent'anni avrebb'egli prole? e Sara? una donna di novant'anni partorirebb'ella? (18) Abramo disse a Dio: Mi basterebbe che Ismael visse davanti a te [protetto da te]. (19) Iddio (gli) disse: Ma Sara tua moglie deve partorirti un figlio, cui potrai nome Isacco; ed io fermerò la mia alleanza con lui, alleanza perenne, per la sua discendenza dopo di lui. (20) E quanto ad Ismael, ti esaudisco. Ecco, io lo benedico; lo farò prolificare, e divenire oltremodo numeroso: dodici principi genererà, e lo renderò una grande nazione. (21) Ma la mia alleanza la stabilirò con Isacco, che ti parto-

לשמונה ימים, והוא סבור שהם חלים את עמם בגזרת לב וחבל מקום גם דברי המצורר
הוא אינם שקר מכל וכל. ואם אינם ענין למחן לחול את עמם חכם ענין למחן לחול את
בניו, כי יתכן שהיה ב"ד חומר לו חול את בניך או לא מארץ ישראל, לא שיהיה זה המכחך בחלת
ובכרתה, אבל היא תקפה הכרעית לשמירת הדת. גם יתכן שנתאמתו באיזה זמן דברי המצורר
הוא כמשמעם, כגון שגלה אדם בשעת שחר ולא מלווה, ואח"כ כשגלה כמעט להחול מפני
הכאה, ואז נרשעה ישראל מקרבם. ומה שכתוב ואם העלם יעליו עם הארץ את
עיניהם מן האיש ההוא וגו' ושחתי אני את פני באיש ההוא ונמשפתו והכרתי אותו
וגו' מקרב עמם (ויקרא כ' ד' וה'), וכן מה שכתוב לעיני בני עמם (שם שם י"ז) מורה
באלוה כי הכרת מיתה בדי שמים, ולא גירוש; וכן בישוקאל ("ד ח') ונחתי פני באיש
ההוא והשימותו לחות ולחשלים והכרתי מתוך עמי. (צו) לא תקרא את שמה
שרי' כי שרה שמה; ובלשון ערבי שרא ענינו הולך ורע רב. ואולי הה"א שהיא
סימן הנקבה נוספה באברהם ושרה לסימן פריה ורביה. (יז) ויצחק: תנועה בלתי
רלונית, כשאדם שומע טובה כגללה אע"פ שאמיתה. ואם שרה: דבור בלתי כולם,
הי"לל ואם שרה תלד? וכי בת תשעים שנה תלד? ולפיכך שרה צוקק, ואם היה דבור
אחד היה שרה בתנור. (יז) לו ישמעאל וגו': הלואי ויהי ישמעאל, אינני מנקה
שמעיה לי גם גדול כזה, איני כדאי לקבל מחן אבר כזה (ר"ש). ידדה לפגוד: שחשמהו
מכל רע, כאלהם המולך בנו לפניו, וכן להסתלק לפני אלהים באור החיים (ההללם
כ"ו י"ד). (יט) אבל שרה אשתך: מה שחרטם אלקים בקושטא אינו זו מענין
אבל (sed), כי כן בלי רומי verum עקר הוראתו הוא כמו בקושטא, ופעמים רבות

בַּשָּׁנָה הָאַחֲרֹתִי: (כב) וַיְכַל לְדַבֵּר אֹתוֹ וַיַּעַל
 אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם: (כג) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־
 יִשְׁמָעֵאל בְּנֹו וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־
 מִקְנֵת כֶּסֶפוֹ כָּל־זָכָר בְּאִנְשֵׁי בֵית אַבְרָהָם
 וַיִּמַּל אֶת־בֶּיֶשֶׁר עַרְלֹתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲתוֹ אֱלֹהִים: מִסְפָּר (כד) וַאֲבָרָהָם
 בְּיַד־תְּשָׁעִים וַתִּשַׁע שָׁנָה בְּהַמְלוֹ בֶּיֶשֶׁר עַרְלֹתוֹ:
 (כה) וַיִּשְׁמָעֵאל בְּנֹו בֶן־שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה
 בְּהַמְלוֹ אֶת בֶּיֶשֶׁר עַרְלֹתוֹ: (כו) בְּעֶצֶם הַיּוֹם
 הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וַיִּשְׁמָעֵאל בְּנֹו: (כז) וְכָל־
 אִנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִידֵי בֵית וּמִקְנֵת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־
 נֶכֶד נִמְלוּ אֹתוֹ: פ פ פ

ענינו כענין sed, וכן כל נאמת אחרו אנלי חסכה ענינו אנל אחרו, וכן נרס נזר
 חן צרי ענינו אחת ויני, והוראתו כענין אנל ואחר אחרו נאמת להוראת אנל,
 הפכו כענין ואחרו אנל להוראת נאמת, כגון אחרו להן אנל (עירובין ל' ב'), אחר
 להן אנל (שם ל"ז), אחרו לו אנל (שם מ"ח) ענינם אחת הוא. (כב) ויכל, ויעל:
 כ"ל כשכלה ועלה, חיד ויקח אברהם. (כד) בהמולו בשר ערלתו: נהמולו הוא

rirà Sara di questa stagione nell'anno vengente. (22) Terminato di parlargli, e Dio allontanatosi da Abramo; (23) Abramo prese Ismael suo figlio, e tutti i nati in casa sua, e tutti i da lui comprati per danaro, ogni maschio della gente della casa d'Abramo, e circoncise la carne del loro prepuzio, in quel medesimo giorno, come Iddio gli aveva parlato. (24) Abramo aveva novantanove anni, quando si circoncise la carne del suo prepuzio. (25) Ed Ismael suo figlio aveva tredici anni, quando si circoncise [si lasciò circoncidere] la carne del suo prepuzio. (26) In quel medesimo giorno si circoncise Abramo, ed Ismael suo figlio. (27) E tutta la gente di sua casa, tanto i nati in casa, quanto i comprati per danaro da gente straniera, vennero circoncisi con lui.

בכך נפעל, ועקר הוראת הנשעל איכנה על קבלת הפעולה (פאסיף), אלל על זה שארם פועל בעצמו (כהוראת ההתפעל, עיין למעלה י"ב ג') ועם נהמלו כשאל את עמו, ואין נודך לומר שעשה הפעולה בידו ממש, כי גם אם אחר לאחרים שימולו אותו יאמר עליו שאל את עמו, כמו והתגלת, שאין הכוונה שיגמלו בידו; ומלת בשר ערלתו היא אקחאטיף, והראיה בפסוק כ"ה שכתוב בו את (נהמלו את בשר ערלתו) והתמחו מלאת אחר התגלותו את נורו (במדבר ו' יט'). והנה המלות האלה המולו את, התגלותו את, יג ככאן שנים פעולים, מל את עמו את בשר ערלתו, גלת את עמו את נורו, ואם באנו לפרשם בלמודם, יתכן לומר כי האקחאטיף השני הוא תוספת ביאור, מל את עמו כל' את בשר ערלתו, גלת את עמו, כל' את נורו; ויותר נראה (כדעת תלמידי יוסף ירא) כי הראשון איכנו אקחאטיף, אלל דאטיף, מל לעצמו את בשר ערלתו, גלת לעצמו את נורו, וכן בלשון איטלקי ובלשון אשכנזי ובלשון פרפת תיבה אחת משמשת שני השמותים האלה, כגון *si diede*, ער גאל זך, *il se donna*, היא עליכה שיש בכתה אקחאטיף או דאטיף, והיא מובנת לפי הענין. (בו) **במול**: נפעל משרש **מול**, במקום **מול**, וכן בל"ה **במול**, ומשרש מול היה משפטו **מול** כמו כבון, והנה **מול** מורכב מדרך הנחים והמסורים, וענין זה נוהג הרבה, כי השרש לא היה מעקרו אלל בן שתיים, והאיכו עליו את עלייתו, והיה זה אללם לעשות נח או מסר, והיו עושים אותו פעמים מן הנחים ופעמים מן המסורים ופעמים מורכב משניהם.

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>